

ALMANYA'DAKİ TÜRK GÖÇMENLERİN TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİĞİ SÜRECİNE BAKIŞI: BİR ANKET DEĞERLENDİRMESİ*

Muzaffer DARTAN**
Emirhan GÖRAL***

Öz

Avrupa'da yaşayan Türk kökenlilerin en yoğun olduğu Almanya aynı zamanda Avrupa Birliği'nin politikalarını yönlendiren öncü ülke konumundadır. Bu sebeple Almanya'da yaşayan Türk göçmenlerin Türkiye-AB ilişkilerine bakışını analiz etmek siyasî, ekonomik ve hukukî yorumlar yapabilmeyi sağlayacak veriler sunmaktadır. İç siyasî kaygular, uluslararası sistemdeki gelişmeler, ekonomik krizler ve uyum politikaları gibi etkenler göçmenlerin görüşlerini şekillendirebilmektedir. Alman nüfusa oranla en çok göçmenin yaşadığı Bremen'de gerçekleştirilen ankette toplumun farklı kesimlerinden katılımcılara, göçmen bir topluluk olarak edindikleri tecrübe ışığında Avrupa Birliği'ni nasıl algıladıkları, Türkiye-AB ilişkilerine nasıl baktıkları, iki ülkedeki siyasî partilerden neler bekledikleri gibi sorular yöneltilmiştir. Toplumun farklı kesimlerini doğru yansıtabilmek amacıyla işçi, esnaf ve memur gibi çoğunluğu oluşturan kesimlerin yanında akademisyen, sanatçı, doktor, öğretmen ve sosyal-pedagog gibi alanlarda çalışanlarla ev hanımları ve öğrenciler de ankete dâhil edilmiştir. Katılımcıların görüşlerinden çıkan sonuçlar özellikle Türkiye ve Almanya arasındaki siyasî ilişkilerin gergin olduğu ve Avrupa Birliği'nin de Brexit gibi önemli bir gelişmeyi yaşadığı bir dönemde yapılan bir çalışmanın sonuçlarını yansıtmaları bakımından önem taşımaktadır.

* Bu çalışma, Marmara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından onaylanan bir proje (SOS-A-130515-0206) kapsamında desteklenmiştir.

** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi AB Enstitüsü AB İktisadı Anabilim Dalı, e-posta: mdartan@marmara.edu.tr

*** Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi AB Enstitüsü AB Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, e-posta: egoral@marmara.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Türkiye-AB ilişkileri, Almanya'daki Türk Göçmenler, Göçmenlerin entegrasyonu

THE PERCEPTION OF TURKEY'S EUROPEAN UNION MEMBERSHIP AMONG TURKISH MIGRANTS IN GERMANY: A SURVEY ANALYSIS

Abstract

Being one of the most densely populated European countries in terms of people of Turkish origin, Germany is also one of the member states that have great influence on EU policy-making process. For this reason, analyzing the perspectives of Turkish migrants with regard to Turkey-EU relations provides data (to be able) to conduct political, economic, and legal assessments. Factors such as domestic political concerns, changes in the international system, economic crisis and harmonization policies might shape the perspectives of migrants. Conducted in Bremen where the ratio of migrants to German population is the highest among other German cities, in the questionnaire a broad list of questions -like how they perceive the European Union, how they evaluate Turkey-EU relations, and what they expect from the political parties in both countries in the light of their experiences acquired as a migrant community- were posed to the participants from various layers of the society. In order to have a proper sample group, a group comprised of academics, artists, doctors, teachers and social-pedagogists, housewives and students as well as employees, dealers and traders is formed. The findings of this survey hold importance in reflecting the results of a study which is conducted especially in a period when the relations between Turkey and Germany are arduous and when the EU has been experiencing a development like Brexit.

Keywords: *Turkey-EU relations, Turkish migrants in Germany, integration*

Giriş

Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) arasındaki ilişkilerin farklı dönemlerde farklı etkenlere göre şekillendiğini söylemek mümkündür. Soğuk Savaş yıllarında Sovyet tehdidine karşı ortak savunma algısı Batılı ülkelerle Türkiye'yi birbirine yakınlaştırmayı başarmıştır. Aksine, Türkiye'nin dış politika tercihlerinin ve iç politik alanda yaşadığı sorunların ilişkileri olumsuz etkilediği dönemler de olmuştur. Bu dönemlere örnek olarak 1974 Kıbrıs Harekâtı ve 1980 Darbesi verilebilir. Avrupa Birliği'nin Soğuk Savaş sonrası

dönemde Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini de kapsayan genişlemesinde, Türkiye'ye karşı mesafeli duruşu özellikle Lüksemburg Zirvesi'nde ilişkilerin gerildiği başka bir örnek olarak belirtilebilir. Bütün bunlara rağmen Avrupa Birliği için Türkiye'nin önemi ve Türkiye için Avrupa Birliği'ne üyeliğin gerekliliği sıklıkla politikacılar, bürokratlar, uzmanlar ve akademisyenler tarafından tekrarlanmaktadır¹.

Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler mevcut koşullarda kolaylıkla bozulamayacak düzeydedir. NATO üyeliği ile 1952 yılında başlayan güvenlik ortaklığı ilişkilerin temel boyutlarından biridir. İlişkilerin güvenlik ve siyasi boyutlarının yanı sıra 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren yürürlüğe giren ve Türkiye ile AB ülkeleri arasında gümrük birliği oluşturan Ortaklık Konseyi Kararı ile başlayan süreçte ekonomik ilişkiler daha önce görülmemiş bir düzeyde artış göstermiş, AB Türkiye'nin rakipsiz ticari ortağı haline gelmiştir². Doğrudan ticaretin dışında bir başka önemli faktör ise daha Türkiye'nin Avrupa Toplulukları ile Ankara Anlaşması'nı imzalamadan önce başlayan bir süreçle ilgilidir. 1961 yılından sonra başta Almanya'nın işgücü talebini karşılamak üzere Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine giden "misafir işçiler" bir süre sonra kalıcı hale gelmiş ve birçoğu bu ülkelerin vatandaşı olmuşlardır. Buldukları ülkelerin vatandaşları ile evlenen Türk kökenlilerin sayıları da dikkate alındığında Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin siyasi ve ekonomik boyutlarının yanı sıra karmaşık sosyal boyutları olduğu rahatlıkla söylenebilir.

İlişkilerin çok boyutlu yapısı üzerine farklı çalışmalar yapılmıştır. Gümrük Birliği ekseninde ekonomik boyutu değerlendiren çalışmaların yanı sıra enerji

¹ Türkiye'ye siyasi desteği AB ile ortaklık anlaşması imzalanmasının ilk günlerinde de görmek mümkündür. Dönemin Komisyon Başkanı Walter Hallstein açıkça Türkiye'nin AB için önemine vurgu yapmıştır (Karluk, 1997:7). Bununla birlikte yakın dönemde de bu öneme vurgu yapan AB politikacıları ve üst düzey bürokratları oldukça fazladır. Avrupa Komisyonu Üyesi ve Alman Hristiyan Demokrat Birliği partisinin (Christlich Demokratische Union / CDU) önde gelen politikacılarından biri olan Günter Otterding, Türkiye'nin üyelik sürecinin sorgulanmaya başladığı dönemde Türkiye'nin ne kadar önemli bir ortak olduğunu hatırlatmaktadır (Karbuz, 2014: 6). Bu iki politikacının CDU'nun farklı dönemlerde önde gelen isimleri olması dikkat çekicidir. Komşuluk Politikası ve Genişlemeden Sorumlu Komisyon Üyesi Hahn da Türkiye'nin AB için çok önemli bir ortak olduğunu Avrupa Parlamentosu'nda dile getirmiştir (Tost, 2014). Benzer şekilde dönemin Fransa Devlet Başkanı Francois Hollande da Türkiye'nin üyeliğini desteklediğini vurgulamıştır (Pineau, 2014). Araştırmacılar da Türkiye'nin AB üyeliğini destekler nitelikte çalışmalar hazırlamıştır. Hughes, 2004 genişlemesi sırasında yaptığı bir çalışmada Türkiye'nin üyeliğini etkilerini incelemiş ve bu genişlemenin Avrupa'nın bugüne kadar yaşadıklarından çok daha zor olmadığı sonucuna varmıştır (Hughes, 2004).

² Gümrük Birliği'nin etkileri için bkz: Göral ve Dartan (2016: 15-26), Nas ve Özer (2017: 38-40), Nowak-Lehmann vd (2007), Magee (2016), Yılmaz (2011).

ve güvenlik konularında tarafların birbirlerine sunabilecekleri katkıları da değerlendiren eserler sunulmuştur. Bununla birlikte Almanya'da göçmen olarak bulunan Türk kökenlilerin durumları ve sorunları üzerine de kapsamlı bilimsel çalışmalar ortaya çıkartılmıştır. Ancak göçmenlerin Türkiye ile AB arasındaki ilişkilere bakışını değerlendiren çalışmalar literatürdeki önemli bir eksikliklerdir. Ayrıca, dönemseller etkenler de düşünöldüğünde bu tür çalışmaların belirli sıklıkta tekrarı önemli bulgular sunması açısından yararlıdır.

Bu çalışmada Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin Türkiye ile AB arasındaki ilişkilere bakışını üzerinden gerçekleştirilen bir analizle –yapısı dönüşmekte olan uluslararası sistem içinde– Türkiye ile AB ilişkilerinin önemi ve gerekliliği hatırlatılmaktadır. Çalışmada Almanya'nın Bremen eyaletinde yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerle 2017 Haziran'ında yapılan anketler esas alınmıştır. Aynı zamanda eyalet de olan bir şehrin (Bremen) seçilmesindeki temel kriter farklı siyasî görüşe ve sosyal geçmişe sahip göçmenlere ulaşma olanağına sahip olmaktır. Bremen bu özelliğinin yanı sıra Almanya'da nüfusa oranla göçmenlerin en yoğun yaşadığı eyalet olması açısından da anket için uygun bir örneklem sunmaktadır.

Araştırma Yöntemi

Araştırmanın temel amacı olan Almanya'da yaşayan Türk kökenlilerin fikirlerini ortaya çıkarabilmek için çeşitli soru gruplarından oluşan çok boyutlu bir anket hazırlanmıştır. Anket, nüfusa oranla Almanya'nın en çok göçmen yaşayan şehri olan Bremen'de gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda bu şehirdeki göçmen nüfusu demografik ve sosyolojik açıdan da ana kütleyi temsil edecek bir profil sergilemektedir.

Örneklem

Türkiye'nin AB üyeliği Avrupa'da yoğun biçimde tartışmaya açılırken, AB sınırları içinde –ağırlıklı olarak Almanya olmak üzere– önemli sayıda Türk kökenli göçmen yaşadığı gerçeğini unutmamak gerekir. Bu sebeple Almanya'da yaşayan Türk göçmenlerin görüşleri önem arz etmektedir. Bu çalışmanın ana kütlesini Almanya'nın oransal olarak göçmenlerin en yoğun bulunduğu yerlerinden biri olan Bremen eyaletinde yaşayan Türkiye kökenli göçmenler oluşturmaktadır. Anketin gerçekleştirildiği tarihlerde Bremen'de yaşayan Türk kökenli göçmen nüfusunun yaklaşık olarak 40 bin kişi olduğu tahmin edilmektedir. Uras'ın (2015) da belirttiği gibi yurtdışında yaşayan

Türklerin nüfusları ile ilgili net rakamlar vermek kolay olmamaktadır.³ Türk Dışişleri Bakanlığı'na göre yurtdışında yaşayan 6 milyonu aşkın Türk bulunmakta ve bu sayının 5,5 milyonu Batı Avrupa ülkelerinde ikamet etmektedir (Yurtdışında Yaşayan Türk Vatandaşları, 2017).

Söz konusu ana kütleden örneklem seçilirken doğru sonuçlara ulaşmayı sağlayacak farklı özellikler dikkate alınmıştır. Anket çalışmasının yürütülmesinde destek olan Bremen Göçmenler ve Kültürlerarası Araştırmalar Merkezi ile diğer yerel göçmen kuruluşlarının sağladığı veriler doğrultusunda bölgede farklı altyapılara sahip Türkiye kökenli göçmenlerin olduğu tespit edilmiştir. Yoğunluk gösteren işçi, esnaf ve memur olarak çalışan nüfusun yanı sıra üniversitede akademisyen, müzisyen, fotoğraf sanatçısı, sosyal-pedagog gibi farklı alanlarda çalışanların varlığı örneklemin sonucunu etkileyecek önemli bir veri olarak ortaya çıkmıştır. Belirtilen grupların yanı sıra çalışma hayatı dışında olup aileleri üzerinden sosyal haklara sahip olan eş ve reşit çocukların da çalışmaya dâhil edilmesi söz konusu olmuştur. Zira onların da sosyal alanda etkin oldukları ve Almanlarla iç içe yaşadıkları gözlenmektedir.

2015 yılında, Almanya'nın toplam nüfusu 81,4 milyon olup, bunun 17,1 milyonu göçmen kökenlidir. Almanya'da yaşayan her beş kişiden biri, göçmen kökenli olup, buna göre Batı Almanya'da (Berlin de dâhil) her 4 kişiden biri (% 23,9), Doğu Almanya'da her yirmi kişiden biri (% 5,3) göçmen kökenlidir. Göçmenlerin yaşadıkları eyaletlerin genel nüfusundaki payına gelince; Bremen (% 29,4), Hamburg (% 28,8) ve Berlin (% 27,7) ile ilk sırayı almaktalar. Almanya'da yaşayan 17,1 milyon göçmen nüfusun % 35'i diğer 27 AB üyesi ülkelerden, % 34,2'si ise diğer bir Avrupa ülkesinden gelmekte olduğu anlaşılmaktadır. 17,1 milyon göçmen topluluğu içinde en büyük grubu Türkiye'den gelenler oluşturmaktadır (% 16,7). Türkiye'yi, sırasıyla Polonya (% 9,9), Rusya (% 7,1), İtalya (% 4,5) takip etmektedir. Avrupa dışından ise Kazakistan (% 5,5) en çok göçmen gönderen ülke konumundadır. Bir diğer önemli husus ise, göçmenlerin % 8,1 hakkında bilgi bulunmamasıdır.⁴

Örnekleme hatasını azaltmak için örneklem grubunun mümkün olduğunca büyük tutulmasına çalışılmış ancak bazı kısıtlılıklarla karşılaşmıştır. Özel koşullarını ve siyasî görüşlerini beyan etmemek için ankete katılmak istemeyen göçmen sayısının fazlalığının yanı sıra birden fazla seçeneği doldurarak doğru

³ Yaşadıkları ülkelerin yetkilileri ile Türkiye'deki istatistiksel ölçümler çoğu zaman çatışmaktadır. Bunun siyasî nedenleri olabileceği gibi kayıt dışı yaşayan nüfusun da olması nüfus oranını bulmayı güçleştirmektedir.

⁴Almanya'daki göçmen nüfusu ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Die soziale Situation in Deutschland (2017).

cevap vermekten kaçınan veya eksik anket formu dolduran katılımcılar elenmiştir. Farklı gruplara ulaşarak doğru ve eksiksiz şekilde anketi cevaplayanların sayısı sonuçta 263 kişi olarak tespit edilmiştir. Bu rakam yaklaşık olarak binde 5.8'e denk gelmektedir.

Ölçüm Aracı

Anketler araştırma ekibi tarafından genellikle yüz yüze veya küçük gruplar halinde gerçekleştirilmiştir. Anket sorularının katılımcılar tarafından doğru ve eksiksiz anlaşılmasını sağlamak için sorular hem Türkçe hem Almanca olarak hazırlanmıştır.

Örneklemin demografik yapısını ve temel eğilimlerini anketin özel soruları ile değerlendirmek amacıyla ilk başta yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, dil bilgisi, vatandaşlık durumu ve siyasi görüş gibi temel sorular yer almıştır. Bu sorular ile belirli gruplar içinde yer alan bireylerin benzer görüşlere sahip olup olmadığı test edilmektedir.

Anketin uygulandığı gruba yöneltilen soru gruplarından birincisi, örneklemin içinde yaşadığı veya vatandaşlık bağı ile parçası oldukları Avrupa Birliği hakkındaki bilgi düzeylerini ve Birliğe bakış açılarını tespit etmeye yönelik olarak tasarlanmıştır. Bu sorularla örneklemin AB hakkında olumlu veya olumsuz düşündüğü, uluslararası sistemdeki yerini nasıl değerlendirdiği ve geleceği hakkında ne düşündüğü konusunda yorum yapmak hedeflenmiştir. Bu amaca ulaşabilmek için sınıflı ölçekte; (i) AB hakkında olumlu düşünüp düşünmedikleri, (ii) AB'nin dünyada etkin bir güç olup olmadığı, (iii) Brexit sonrası AB'nin gücünü ve bütünlüğünü koruyup koruyamayacağı sorulmuştur. Katılımcıların cevapları “evet”, “hayır” ve “kararsız” olmak üzere üç seçenek ile değerlendirmeleri istenmiştir. Sınıflı ölçek sorularının yanı sıra örneklemin AB hakkındaki görüşünü analiz edebilmek için beşli aralıklı ölçekte 7 kavram sıralanmış ve katılımcılardan bu kavramlarla AB'nin ne kadar örtüştüğünü belirlemeleri istenmiştir.

Örnekleme yöneltilen ikinci grup soru ise çalışmanın temel amacına yönelik olarak tasarlanmış olup daha kapsamlı sorular içermektedir. Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin samimiyetine olan kanaati belirlemek için sınıflı ölçekte sorular sorulmuş ve katılımcıların “evet”, “hayır” ve “kararsız” olmak üzere üç seçenek ile değerlendirmeleri istenmiştir. Bu sorular Türkiye ve AB bakış açısı olmak üzere iki farklı perspektiften sorulmuştur. Türkiye açısından katılımcılara; (i) Türkiye'nin AB üyeliğini destekleyip desteklemedikleri, (ii) Türkiye'nin müzakere sürecinde yükümlülüklerini samimiyetle ve yeterli düzeyde yerine getirip getirmediği, (iii) AB üyeliğinin Türk aile yapısı üzerinde

olumsuz etki yapıp yapmayacağı ve (iv) müzakere sürecinde AB'nin Türkiye'ye adil davranıp davranmadığı konusundaki görüşleri sorulmuştur.

Avrupa Birliği perspektifinden sorulan sorularla ise katılımcıların (i) Avrupalı politikacıların Türkiye'nin üyeliğini isteyip istemediği; (ii) halk düzeyinde Türkiye'nin üyeliğinin desteklenip desteklenmediği ve (iii) Türkiye'nin üyeliğinin Avrupa Birliği'ni daha güçlü hale getirip getirmeyeceği soruları yöneltilmiştir. Bu sorularla ulaşılmak istenen temel amaç Avrupa'da yaşayan Türk kökenli kişilerin Türkiye-AB ilişkilerinde yer alan aktörlerin samimiyeti ve dürüstlüğü konusundaki algılarını analiz edebilmektir.

Çalışmanın temel amacı olan örneklem grubun Türkiye-AB ilişkilerine bakışını analiz eden bölümün bir diğer soru grubu Türkiye ve AB'nin karşılıklı çıkarlarının nasıl algılandığına ilişkin düzenlenmiştir. Beşli aralıklı ölçekte (1 = çok önemli, 5 = hiç önemli değil) katılımcıların verilen 13 seçeneğin her birinin Türkiye'nin AB üyeliği açısından önemini belirlemesi istenmiştir. Diğer taraftan, Türkiye'nin AB üyeliğinin Birliğe sağlayacağı faydalarla ilgili anket katılımcılarına yöneltilen 6 seçeneğin beşli aralıklı ölçekte (1 = çok önemli, 5 = hiç önemli değil) önemini belirlemeleri istenmiştir. Bu sorularda katılımcılara kendi görüşlerini belirtebilmeleri için "diğer" seçeneği sunulmuştur.

Fayda analizini tamamlayıcı nitelikte olması açısından katılımcılara yöneltilen bir diğer soru grubu ise Türkiye'nin üyeliği ile göçmenler arasındaki etkiye yönelik tasarlanmıştır. Bu soru grubunun birincisi, Avrupa'da yaşayan göçmenlerin hangi faaliyetlerinin Türkiye'nin AB üyeliğine olumlu etkileri olacağı ile ilgilidir. Katılımcılardan, sıralı ölçekte sunulan 9 seçenek arasından en önemli üçünü belirlemeleri istenmiştir. Bu soruda da katılımcılara farklı görüş belirtme seçeneği sağlayabilmek amacıyla "diğer" seçeneği sunulmuştur. Bu soru grubunun ikincisi ise Türkiye'nin AB üyeliğinin Almanya'da yaşayan Türk göçmen grubunu nasıl etkileyeceği ile ilgilidir. Katılımcılara beşli aralıklı ölçekte (1 = tamamen katılıyorum, 5 = kesinlikle katılmıyorum) 5 seçenek sunulmuş ve bu görüşlere ne kadar katıldıklarını belirtmeleri istenmiştir.

Katılımcıların Türkiye'deki ve Avrupa Birliği'ndeki siyasî yapılardan beklentilerini karşılaştırmak ise çalışmanın başka bir soru grubunu oluşturmuştur. Bu soru grubunda Türkiye'deki ve Almanya'daki siyasî partilerin öncelik vermesini istedikleri en önemli üç alanı sıralı ölçekte belirlemeleri istenmiştir. Gerek Türkiye'deki gerekse Almanya'daki siyasî partilerden katılımcıların beklentilerine yönelik seçenekler, Türkiye-AB ilişkilerinin geliştirilmesine ve göçmenlerin sorunlarının çözümüne yönelik ifadelerden oluşmuştur. Bu sorularla katılımcıların kendi sorunları ile Türkiye-

AB ilişkilerinin arasında bir ilişki kurup kurmadıklarını tespit etmek mümkün olmaktadır. Ayrıca bu sorular, katılımcıların kendi sorunlarının çözümü ile Türkiye'nin AB ile ilgili sorunlarının çözümünün öncelik sıralamasını da yansıtması bakımından önem taşımaktadır. Bu soruları pekiştirmek amacıyla Almanya'da yaşayan göçmenlerin en çok hangi alanda sorun yaşadığına yönelik olarak da 5 seçenekli sıralı ölçekte bir soru yer almıştır. Bu soru ile göçmenlerin negatif ayrımcılıkla karşılaştıkları alanlardan en vahim sonuçlara neden olan üçünün seçilmesi istenmiştir.

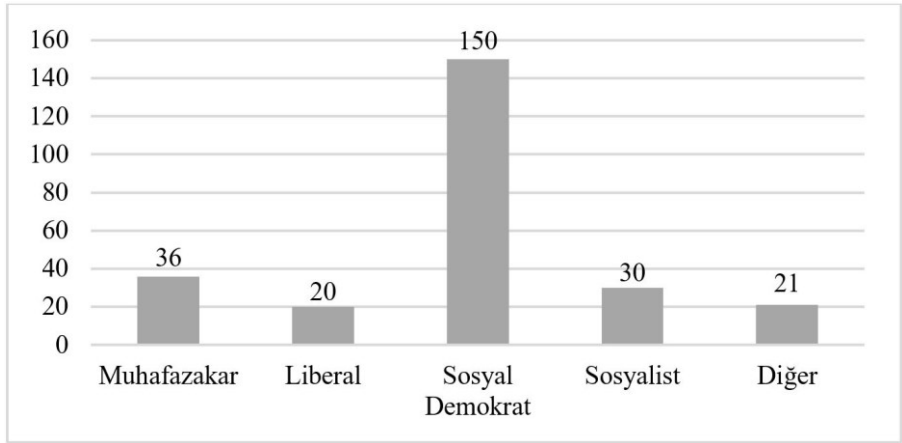
Anket katılımcılarının Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin geleceğine ne derecede olumlu yaklaştıklarını tespit edebilmek amacıyla iki temel soru çalışmada yer almıştır. Bu sorulardan ilki Türkiye'nin üyelik tarihi ile ilgili tahmin üzerine dayanmaktadır. Sınıflı ölçekte sorulan soru için katılımcıların “kısa vadede (10 yıl içinde)”, “orta vadede (10-20 yıl arası)”, “uzun vadede (20 yıl ve sonrası)”, “Avrupa'nın çıkarlarına ne zaman uygun olursa” veya “hiçbir zaman” seçeneklerinden birini işaretlemeleri istenmiştir.

Yine aynı amaçla katılımcılara AB dışında Türkiye'nin hangi ülke grupları ile ekonomik ve siyasî işbirliği geliştirmesini beledikleri sorulmuştur. Sıralı ölçekte 8 ayrı seçeneğin sunulduğu soruda katılımcıların en önemli olduğu üç ülke grubunu seçmeleri istenmiştir. Bununla birlikte katılımcıların AB dışında işbirliği alternatifini uygun görmemeleri halinde “hiçbiri” seçeneğini tercih etme olanağı da sunulmuştur. Bu soru örneklemin Türkiye-AB ilişkilerinin bugününe yönelik algıyı ve özellikle geleceğine yönelik beklentiyi yansıtması bakımından önem arz etmektedir.

Yukarıda da görüldüğü üzere, farklı ve kapsamlı soru gruplarına verilecek cevapların analizini kolaylaştırmak için bazı sorularda sıralı ölçek, bazı sorularda ise sınıflı veya aralıklı ölçek kullanılması gerekmiştir.

Bulgular ve Analiz

Çalışmanın bulgular bölümüne katılımcıların siyasî görüşlerini analiz ederek başlanacaktır. Zira anketin temel amacını ortaya çıkartacak soru gruplarından önce, anket katılımcılarının cevaplarını etkilediği düşünülebilecek olan temel bir soruya verdikleri yanıtı incelemekte yarar vardır. Kişilerin siyasî görüşlerinin ve kendilerini yakın hissettikleri ideolojilerin, özellikle siyasî içeriği olan konulara verdikleri cevapları etkilediği söylenebilir. Türkiye-AB ilişkilerinin de önemli bir siyasî yönü bulunduğundan elde edilecek bulguların yorumlanmasında örneklemin siyasî görüşünün tespiti ile başlamanın yararlı olacağı düşünülmüştür.

Şekil 1. Örneklemin Siyasî Görüşü (n=257)

Siyasî görüşlerin dağılımında kendilerini “sosyal demokrat” olarak tanımlayanların % 58,4 ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bu grubu % 14 ile muhafazakâr, % 11,7 ile sosyalist ve % 7,8 ile liberal olanlar takip etmektedir. Bunların dışında görüş beyan edenler % 8,2 düzeyinde olup, Türkiye’de aktif olmasa da Alman siyasetinde önemli bir aktör olan Yeşiller Partisi’nin destekçilerinin genelde bu seçeneği tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Anketin uygulandığı Bremen Eyaleti’nin Almanya’da geleneksel olarak sosyal demokratların ağırlıklı olduğu bölgelerden biri olduğu düşünülürse, anketin çok farklı sosyal katmanlar arasında uygulanmasına rağmen, kendilerini “sosyal demokrat” olarak tanımlayan katılımcıların fazla olması normal bir bulgu olarak kabul edilebilir. Aynı zamanda elde edilen bulgular 2013 yılında Federal Meclis seçimlerinin hemen akabinde yapılan bir anketle de uyum göstermektedir (Migazin, 2013). Ankete göre bu seçimlerde Türklerin hangi partiye oy verdikleri sorusuna verilen yanıtlarda Alman siyasetinde sosyal demokratların en çok temsil edildiği SPD % 64, Die Linke ve Die Grünen % 12’şer oy oranı ile en önemli partiler olarak ortaya çıkmıştır. Burada ilgi çeken nokta, katılımcıların siyasî görüşlerinin oy verdikleri partiye uyumu konusunda ortaya çıkmaktadır. Aynı ankette Türk kökenli göçmenlerin Türkiye’deki bir seçimde hangi partiye oy verdiklerinin sorusuna verilen yanıtlar ise dikkat çekici şekilde farklıdır. 2002 yılından beri tek başına iktidarda olan muhafazakâr ve merkez sağa hitap eden Adalet ve Kalkınma Partisi % 58 ile birinci sırada çıkmıştır. Sosyal demokrat tabana hitap eden Cumhuriyet Halk Partisi’nin ise % 26 düzeyinde oy aldığı, Barış ve Demokrasi Partisi’nin % 5,

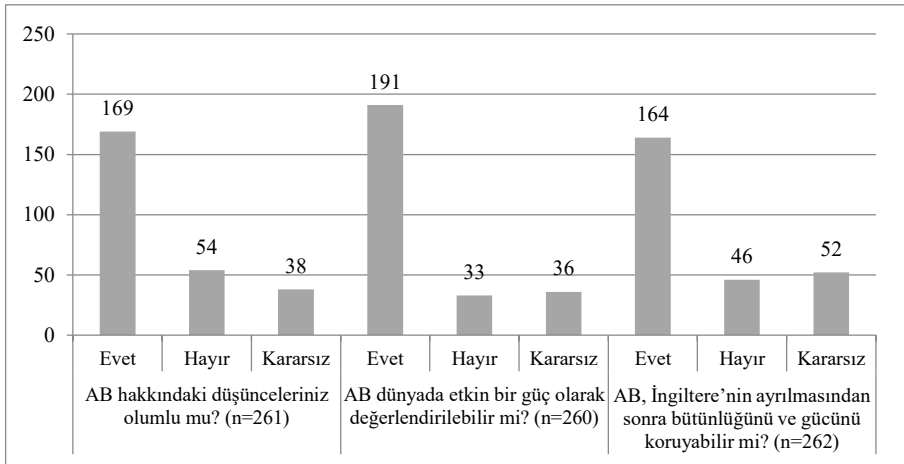
Milliyetçi Hareket Partisi'nin ise % 4 oranında kaldığı görülmektedir. Türk göçmenlerin -her ne kadar çoğunluk itibarıyla Türkiye'de muhafazakâr tercihte bulunsalar da- seçimlerdeki bu davranışının ardında Almanya'da sosyal alanlarda ve uyum konusunda kendilerine sol tandanslı partilerin daha fazla güven vermeleri olduğu söylenebilir. Türk kökenli göçmenlerin sergilediği bu oy verme davranışı, Alman kökenli olmayan diğer göçmenlerin oy tercihlerinde de benzer sonuçlar göstermektedir. 2015 yılında yapılan bir başka anket çalışmasında, merkez solu temsil eden üç parti seçmenlerin dörtte üçüne yakınının tercihi olarak çıkmaktadır. Alman kökenli göçmenlerin bu ankete dâhil edildiği durumda dahi merkez sağı temsil eden CDU ancak göçmen oylarının % 27,6'sını alabilmektedir (Presseinformation, 2016).

Avrupa Birliği'ne Bakış

Katılımcıların içinde yaşadıkları ve/veya vatandaşı oldukları AB hakkında bilgi ve görüşlerini öğrenmek, Türkiye ile Birlik ilişkilerini nasıl gördüklerini anlamak açısından oldukça önemlidir. Şekil 2'de anket katılımcılarının kendilerine Avrupa Birliği ile ilgili soruların üç temel soruya verdikleri yanıtların dağılımı görülmektedir. Örnekleme yöneltilen AB hakkındaki üç temel soru şunlardır:

1. Avrupa Birliği hakkındaki düşünceleriniz olumlu mu?
2. Avrupa Birliği dünyada etkin bir güç olarak değerlendirilebilir mi?
3. Avrupa Birliği, İngiltere'nin ayrılmasından sonra bütünlüğünü ve gücünü koruyabilir mi?

Şekil 2. AB Hakkındaki Temel Bilgiler

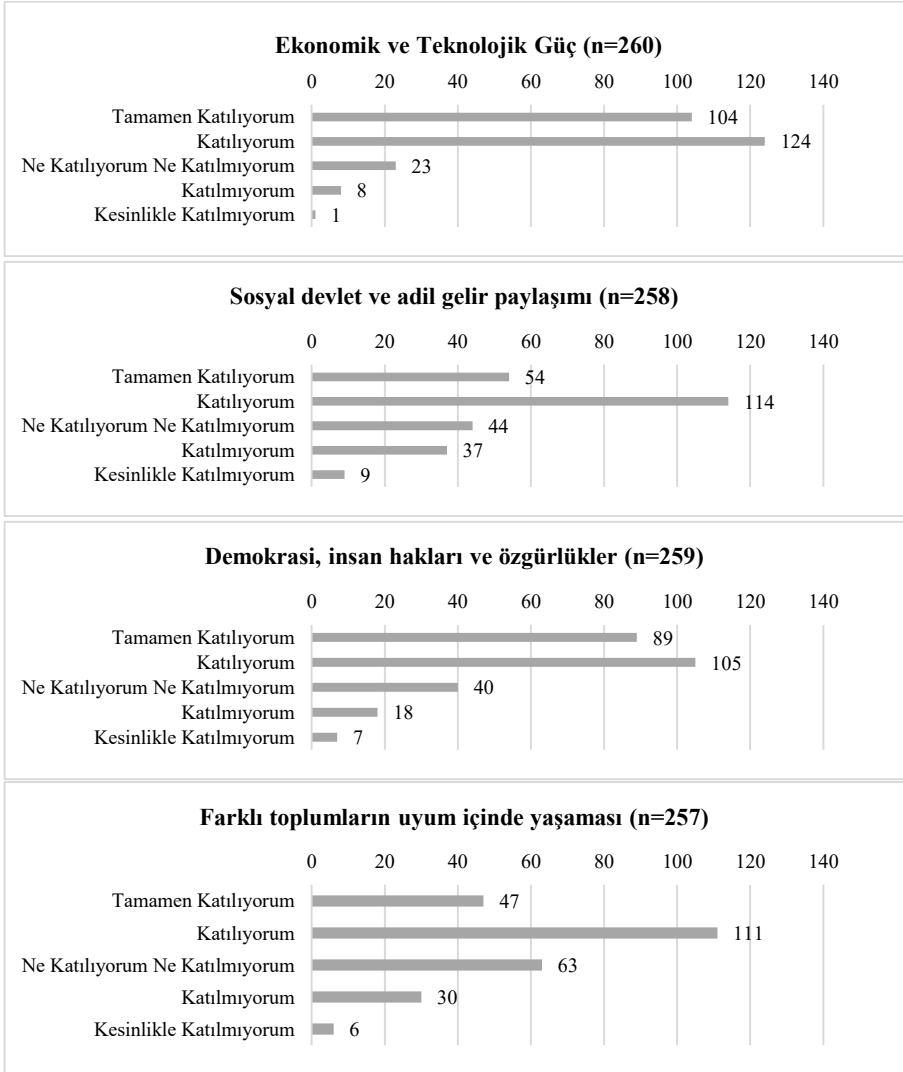

Örneklemin % 64,8'i, Avrupa Birliği'ni olumlu bir süreç olarak değerlendirirken, % 20,7'si de AB'yi negatif algılamaktadır. Katılımcıların % 14,6'sı da AB konusunda kararsız olduklarını beyan etmiştir. Örneklemin % 73,5'i, AB'yi uluslararası alanda etkin bir güç olarak görürken, % 12,7'si bu görüşe katılmadığını, % 13,8'i ise bu konuda kararsız olduğunu beyan etmiştir. AB'nin geleceğine yönelik sorulan Brexit sonrası AB ile ilgili soruya ise, örneklemin % 62,6'sı AB'nin bütünlüğünü ve gücünü koruyabileceği şeklinde görüş bildirmiştir. Buna mukabil, katılımcıların % 17,6'sı ise bunun tersine, İngiltere'nin ayrılmasından sonra AB'nin dağılabileceği veya uluslararası alanda gücünü kaybedebileceğini düşünmektedir. Bu konuda kararsız kalanların oranı ise % 19,8 olarak belirlenmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde katılımcıların önemli bir bölümü, her üç soruya verdikleri yüksek "evet" oyu ile AB hakkında olumlu düşünmekte, uluslararası bir güç olarak değerlendirmekte ve AB'nin geleceğine güvenmekte olduklarını beyan etmektedirler. Kararsız oyların istatistikî olarak dağılımı yapıldığında AB'nin olumlu algısının ve AB'ye olan güvenin oranı çok daha yukarı çıkmaktadır. Bu durum, AB içinde yaşayan, pratikte AB'nin getirdiği faydalardan yararlanan ve özellikle AB üyesi bir ülke üzerinden vatandaşlık bağı olan Avrupalı Türklerin, AB kimliğini içselleştirdiği düşüncesini desteklemektedir.⁵ Ayrıca, katılımcıların dörtte üçüne yakınının Avrupa Birliği'ni dünyada etkin bir güç olarak görmesi ile Türkiye'nin AB gibi büyük bir küresel gücün bir parçası olma beklentisi arasında önemli bir ilişki kurulabilir.

Ayrı bir grup soru ile katılımcılara yedi farklı ifade sorulmuş ve bu ifadelerin Avrupa Birliği'ni ne kadar tanımladığını katılımcıların 5'li aralıklı ölçekte belirtmeleri istenmiştir. Avrupa Birliği'ni olumlu olarak tanımlayan seçeneklere örneklem grubunun yüksek bir oranda katıldıkları tespit edilmiştir (Şekil 3).

⁵ Göçmenlerin buldukları topluma uyumlarının çok boyutlu yapısı sebebiyle farklı örneklerde farklı entegrasyon düzeyleri görülmektedir. Bu çalışmanın konusu olan Almanya'daki Türk göçmenlerle ilgili Şahin (2010) kuşak değişkeni ile kültürlenme arasındaki ilişkiyi, Alban (2015) ise Avrupalılık kimliğinin Türkiye-AB ilişkileri üzerine etkisini incelemiştir.

Şekil 3. AB sizin için ne ifade ediyor? (Olumlu Yönler)

Katılımcıların, Avrupa Birliği'nin imajı ile ilgili olumlu kavramlara verdiği yanıtlar incelendiğinde, görüşlere “tamamen katılıyorum” ve “katılıyorum” şeklinde verilen cevapların toplamının diğer seçenekleri geçtiği görülmektedir. Bu durum Avrupa Birliği'nin % 64,8 oranında (Şekil 2) olumlu olarak değerlendirilmesi ile de uyumlu görünmektedir. Farklı açılardan AB'nin olumlu yönlerinin sorulduğu örneklemin en kesin yanıtı AB'nin ekonomik gücü ile

ilgili soruya verilmiştir. Katılımcıların % 87,7'si AB'nin ekonomik ve teknolojik bir güç olduğu konusunda hemfikirdir. Sadece % 3,5'lik bir azınlık AB'nin ekonomik yönden güçlü olmadığını düşünmektedir. Yine ekonomik gücün bir yansıması olarak düşünülebilecek sosyal devlet anlayışının ve gelir dağılımındaki eşitliğin AB'yi ne kadar yansıttığı görüşüne de örneklem grubun % 65,1'i katılmaktadır. Anket katılımcılarının % 17,8'i bu görüşe karşı çıkmakta, % 17,1'i ise kararsız görüş beyan etmektedir. Benzer şekilde AB'nin demokrasi ve insan hakları kavramları ile örtüştüğünü düşünenlerin oranı % 74,9 düzeyindedir. Katılımcıların sadece % 9,7'si Birliği insan hakları ve demokrasi kavramları ile bağdaştıramamıştır. Yine, ankete katılan göçmenlerin % 61,5'i Avrupa Birliği'ni farklı toplumların uyum içinde yaşadığı bir platform olarak görebilmektedir. Katılımcıların dörtte birine yakını ise bu konuda kararsız kalmıştır. Sadece % 14'lük bir oranda katılımcı ise, AB'nin uyum içinde yaşayabilen toplumsal bir yapı olmadığını görüşündedir.

Dünya mal ve hizmet üretiminin yaklaşık üçte birini üreten, dünya ticaretinin en büyük aktörlerinden biri olan Avrupa Birliği'nin herhangi bir anket çalışmasında ekonomik ve teknolojik bir güç olarak algılanması normal bir olgu olarak düşünülebilir. Yapılan çalışmada farkındalığın üst düzeyde olmasının en temel nedenlerinden biri, katılımcıların böyle büyük bir üretim ve ticaret yapısının içinde aktif şekilde yer almalarından kaynaklanmaktadır. Zira katılımcıların bir çoğu Avrupa ekonomisinin lokomotif konumundaki Almanya'da işçi veya işveren olarak mal ve hizmet üretiminde yer almakta veya geçmişte yer almış kişilerden oluşmaktadır. Dolayısıyla AB'nin gücü konusunda bilinçli bir grubun olduğu görülmektedir.

Benzer şekilde, Almanya'nın gelişmişlik düzeyi ve bununla bağlantılı olarak sosyal devlet uygulamasının sağladığı faydalardan göçmenlerin de büyük ölçüde yararlanmaları münasebetiyle, katılımcıların AB'yi "sosyal devlet ve adil gelir paylaşımı" olarak ifade etmeleri (Şekil 3) normal bir sonuç olarak görülebilir. Ankette Türkiye'nin AB üyeliğinin Almanya'da yaşayan göçmenleri nasıl etkileyeceği yönündeki soruya verilen yanıtlar da bu görüşü teyit eder niteliktedir. Türkiye'nin üyeliği halinde daha fazla göçmen geleceği için mevcut iş olanakları ve sosyal imkânlardan yoksun kalma endişesi taşıyan katılımcı oranı % 32,3 ile sınırlı kalmıştır (Tablo 2). Bu durum, anket katılımcılarının AB'nin sosyal devlet yapısının güçlü olduğuna inandıklarını düşündürmektedir.

Bu bulgular, ankette sorulan AB üyeliğinin Türkiye'ye faydalarına yönelik soruya verilen yanıtlarla da örtüşmektedir (Şekil 6). Anket katılımcılarının

% 83,7'si AB üyeliğinin Türkiye'ye "ekonomik kalkınma ve sosyal refah artışı" getireceği konusunun "çok önemli" veya "önemli" olduğunu beyan etmiştir. Yine aynı soru grubunda yöneltilen AB üyeliğinin Türkiye'nin "dış ticaretinin artmasına" yönelik etkisine de % 81,9 oranında önem atfedilmiştir. Benzer şekilde AB üyeliğinin Türkiye'ye "daha fazla yabancı sermayesi gelmesine sebep olacağı" yönündeki görüşler de % 82,6 oranında kabul görmüştür. Bu sonuçlar, katılımcı grubun AB'nin ekonomik ve teknoloji alanındaki gücünün ve Türkiye için öneminin bilincinde olduğunu göstermektedir.

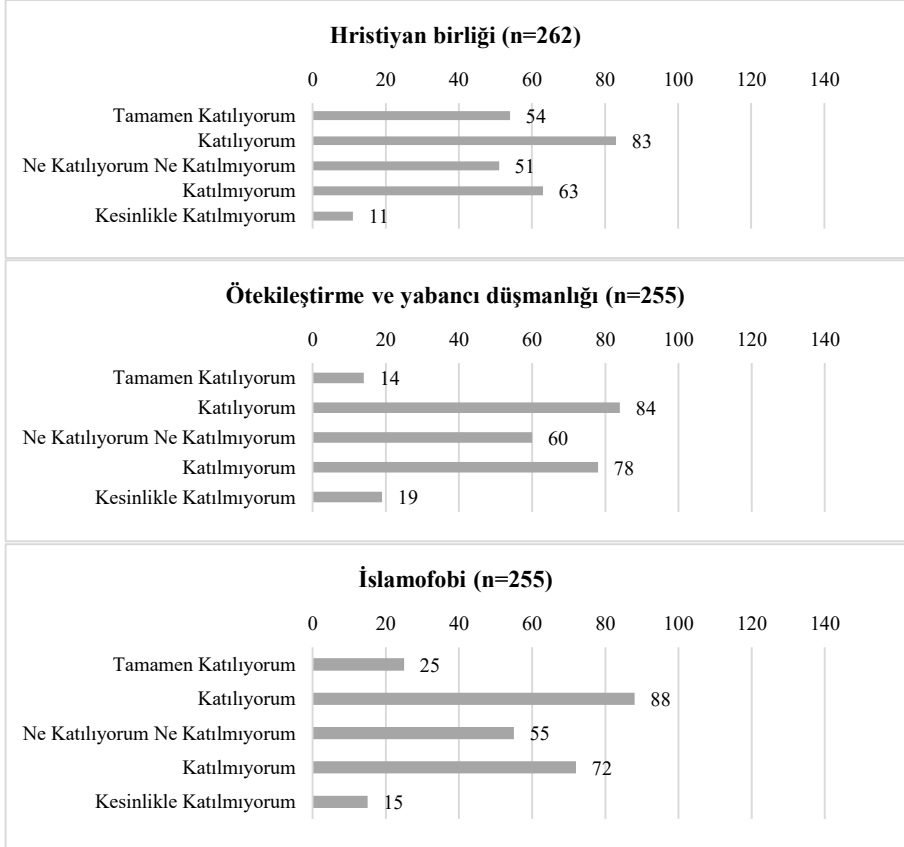
Zaman zaman hataları ve eksikleri olsa da günümüz dünyasında insan hakları ve demokratik özgürlükler konusunda en gelişmiş bölge olarak gösterilebilecek Avrupa Birliği'nin, anket katılımcılarının % 75'ine yakını için "demokrasi, insan hakları ve özgürlükleri" ifade etmesi doğal bir bulgu olarak yorumlanabilir. Zira Nice Antlaşması ile beraber yürürlüğe giren Avrupa Temel Haklar Şartı'nın oluşturduğu kurumsal yapıda Avrupa Birliği'nin insan hakları ve demokrasiye verdiği önem daha da artmıştır. AB'nin bu konudaki hassasiyeti yeni üye alımı aşamasında şart koştuğu Kopenhag Siyasî Kriterleri çerçevesinde de belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla anket katılımcılarının içinde yaşadıkları bu özgürlükçü ve demokratik ortamın farklı toplumları uyum içinde bir araya getiren bir kültür olduğuna olan inançları da ankette % 61,5 düzeyinde destek bulmuştur.

AB ile ilgili olumlu seçeneklerin yanı sıra AB'yi olumsuz olarak ifade eden üç seçenek de katılımcılara sorulmuştur (Şekil 4). Olumsuz görüşlere katılım düşük olmasa da, olumlu görüşlere katılım kadar yüksek oran tespit edilmemektedir. Daha açık bir ifadeyle, AB'yi bir Hristiyan Birliği olarak görenlerin oranı % 52,3 iken, katılımcıların % 28,2'si bu görüşe katılmadığını beyan etmiştir. Yine AB'nin ötekileştirme ve yabancı düşmanlığı ile anılan bir yapı olduğunu düşünenlerle bu görüşe katılmayanların oranı eşit düzeyde (yaklaşık % 38) çıkmıştır. Bu fikir konusunda kararsız kalanların oranı (% 23,5) ise dikkat çekici düzeydedir. Son olarak Avrupa Birliği'ni İslamofobi ile eşdeğer görenlerin oranı da % 44,3 düzeyinde tespit edilmiştir. Katılımcıların % 34,1'i AB'nin İslamofobi ile ifade edilmesini uygun bulmamaktadır.

Avrupa Birliği'nin bir Hristiyan birliği olduğu ile ilgili görüş her ne kadar yarıdan biraz fazla çıkmış olsa bile bu konuda karşı veya kararsız görüş beyan edenlerin sayısının da düşük olmadığı görülmektedir. Bunun temel sebeplerinden bir tanesi Almanya'nın laik sistemi ile açıklanabilir. Ayrıca, 1960'lardan beri Almanya'da yoğun bir Müslüman toplumunun -temel bir engelle karşılaşmadan- yaşaması da bu görüşe katılmayanların sayısını

artırmaktadır. Bununla birlikte, son dönemlerde Almanya ile Türkiye arasında yaşanan siyasi gerilim Türkiye'nin üyeliğinin sorgulanmasına yol açmaktadır⁶.

Şekil 4. AB sizin için ne ifade ediyor? (Olumsuz Yönler)

Üyelik ihtimalinin daha yüksek olduğu dönemlerde yapılacak anketler farklı sonuçlar verebilir. Zira Müslüman bir ülke olan Türkiye'nin üyeliğe yaklaşması

⁶ Son dönemlerde, Türkiye'nin üyeliğini açıkça sorgulayan Avrupalı siyasiler arasında İngiltere Başbakanı David Cameron (Cameron, 2016) sayılabilir. Almanya Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel (Almanya/Gabriel, 2016) de Türkiye'nin üyeliğinin zorluğuna dikkat çeken siyasilere örnek gösterilebilir. Hollandalı siyasetçi Wilders gibi aşırı sağ parti mensuplarının yabancı düşmanı söylemlerinin ise taban oylarına yönelik bir çaba olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır (Özkan, 2017).

katılımcıların AB'nin Hristiyan birliği olduğu görüşünü değiştirebilecek bir olgudur.

Burada dikkat çeken bir diğer bulgu ise ötekileştirme ve yabancı düşmanlığı üzerine çıkan sonuçlardır. Bu görüşe katılanlarla katılmayanların eşit oranda çıkması, göçmen toplumunda iyi düzeyde Almanca bilen, eğitim düzeyi yüksek olan, toplumsal aktiviteye katılan ve Almanlarla iç içe olanların yabancı düşmanlığını hissetmediklerini düşündürmektedir. Ağırlıklı olarak topluma katılım konusunda sorun çeken ve göçmenlerin oluşturduğu “getto” bölgelerinde yaşayanların yabancı düşmanlığı algısını daha fazla hissettiği düşünülebilir. Ancak bu hissi yaşayanların bu oranda çıkması, Almanya'nın bir göç ülkesi olarak ilan edilmemesi ve buna bağlı olarak ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve ötekileştirmeye mücadelede gerekli yapısal düzenlemelerin yapılmamış olması ile ilişkilendirilebilir. Bu eksiklik, bazen toplumda tanınan kişi ve kurumlarca da istismar edilmekte, telafisi zor olumsuzluklara neden olmaktadır.

Bu konuda en çarpıcı örneklerden biri olarak, Berlin Eyaleti Hükümeti Mali İşler Senatörlüğü ve Federal Merkez Bankası Yönetim Kurulu Üyeliği görevlerinde bulunmuş, Alman Sosyal Demokrat Partisi üyesi Thilo Sarrazin'in (2010) görüşleri verilebilir. Siyasetçi ve yazar Sarrazin'in “Almanya Kendini Yok Ediyor” adlı kitabında yer alan İslam karşıtlığı ve başta Türkler olmak üzere Müslüman göçmenleri dışlayıcı ve ırkçı söylemleri Alman toplumunun geniş kesimlerinde dikkat çekmiştir. Göçmen ailelerin eğitime önem vermediklerini, üretime katkı yapmadıklarını, sosyal yardımlardan yararlandıklarını, nüfuslarının sürekli artmasının Alman toplumunun gelecekte demografik yapısına olumsuz etkileyeceğini, Avrupa değerlerini benimsemediklerini ve dolayısıyla uyum sağlayamadıklarını ileri süren eleştirilerine karşın toplumda göçmenlerin entegrasyonuna yönelik altyapı eksikliklerini eleştirenler de vardır. Tanınmış göç araştırmacısı ve siyaset danışmanı Bade'ye (2013) göre, Almanya'nın göç ülkesi kabul edilip yapısal değişiklikler yapılmasıyla göçmenlerin entegrasyon başarılarının artması ve kültürel çeşitliliğin sağlanması da mümkün olabilir.

İslamofobi olgusu ile AB arasında ilişki kuranların sayısının % 44,3 oranında çıkmasının konjonktüre bağlı bir etkiden kaynaklandığı düşünülebilir. Birinci olarak, 2011 sonrası özellikle Suriye'deki koşullarda güçlenen ve Avrupalıların endişeyle izledikleri yöntemlerle savaştan terör örgütlerinin dini

motifleri kullanarak yapılanmaya çalışmaları önemli bir etkidir. Avrupa’da meydana gelen terör saldırıları kamuoyunun bu konudaki hassasiyetini de artırmıştır. İslam’a referansla hareket ettiklerini beyan eden bu örgütlere karşı Avrupalılarda oluşan hassasiyetin anket katılımcısı göçmenlere de yansıdığı düşünülebilir. İkinci bir sebep ise yine Suriye Krizi ve Arap Baharı ile ortaya çıkan göçmen akımları ile açıklanabilir. Farklı hayat tarzları ve zor yaşam koşullarında önemli bir sorun olarak ortaya çıkan ve Avrupa’ya yasadışı göç yollarıyla gelen bu grubun genelde Müslüman kökenli olmaları da Batılı ülkelerin kamuoylarında İslamofobinin artmasında bir başka neden olarak düşünülebilir. Üçüncü olarak Türkiye üzerinden gelen Suriyeli sığınmacıların Avrupa’ya girişlerinin engellenmesine yönelik tartışmalar da Avrupa kamuoyunda İslamofobiye artıran bir etken olarak düşünülebilir.

Bu üç temel neden, ankete katılan Türk kökenli göçmenler üzerinde, Batı kamuoyunda İslamofobinin yoğunlaştığı yönünde bir algının oluşmasına yol açmaktadır. Uluslararası konjonktürde yaşanacak değişimler veya Türkiye’nin üyeliği yönündeki olumlu gelişmeler sonucu bu üç temel nedenin değişikliğe uğraması, İslamofobi algısında da azalmaya neden olabilir. Bu bulgu, aynı zamanda ankette yer alan Türkiye ile AB ilişkilerine yönelik başka bir soruyla da uyumluluk göstermektedir. Türkiye’nin üyeliğinin İslam dünyası ile Hristiyan dünyası arasında köprü vazifesi görüp göremeyeceği yönündeki soruya katılımcıların % 59,7’lik oranda olumlu cevap (Şekil 7) vermeleri İslamofobi algısının konjonktüre bağlı etkilere ne denli açık olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerine Bakış

Avrupalı Türklerin, Avrupa Birliği hakkındaki görüşlerini de dikkate alarak, Türkiye-AB arasında 1959’da başlayan ve günümüze kadar inişli çıkışlı bir süreç izleyen ilişkileri nasıl değerlendirdiği, çalışmanın temel amacına yönelik bulguların analizi açısından önem taşımaktadır. Türkiye-AB ilişkilerinin başladığı dönem aynı zamanda Türkiye’den başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerine yönelik işgücü göçünün de başladığı yıllara denk gelmektedir⁷. Bu anlamda anketin elde ettiği bulgular, bu iki olgu arasında

⁷ Kuruluşundan hemen sonra, 1959 yılında Türkiye AET’ye ortalık başvurusu yapmış ancak 1960 darbesi ile ilişkiler sektete uğramıştır. Resmi ilişkileri başlatan Ankara Anlaşması 12 Eylül 1963’te imzalanabilmiştir. Alman ekonomisinin işgücü ihtiyacı ise çözülmesi gereken acil bir konu olması münasebetiyle, söz konusu Ankara Anlaşması’nı beklemeden Türkiye

bağlantı olup olmadığı üzerine yorumlamalar yapmayı amaçlayan bundan sonraki çalışmalara da kaynak teşkil edebilir.

Genel Yaklaşım Düzeyinde Analiz

Öncelikle, örneklem grubun Türkiye-AB ilişkilerine bakışına yönelik temel sorular, sınıflı ölçekte verilmiş olup katılımcıların belirtilen görüşe “evet”, “hayır” veya “kararsız” şeklinde yanıt vermesi istenmiştir (Şekil 5). Buna göre, örneklem grubun yaklaşık % 59,5'i Türkiye'nin AB'ye girmesini desteklemekte, buna karşın % 30,2'si ise AB'ye girmeyi uygun görmemektedir. Katılımcıların % 10,3'ü ise bu konuda kararsız kalmıştır. Dolayısıyla kararsızların “evet” ve “hayır” oylarının oranına göre dağılımı yapıldığında katılımcıların üçte ikisinin Türkiye'nin AB içinde olmasını talep ettiği görülmektedir.

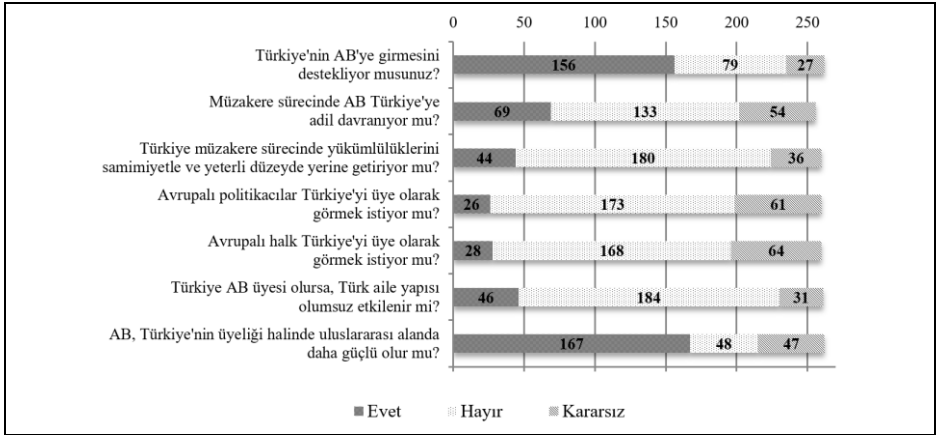
Üyelik sürecinde tarafların birbirlerine karşı tavırları ile ilgili düşüncelerini öğrenmeye yönelik sorulara verilen yanıtlar da dikkat çekici bulgular ortaya çıkarmıştır. “Müzakere sürecinde AB Türkiye'ye adil davranıyor mu?” sorusuna katılımcıların sadece % 27'si “evet” cevabı vermekte, % 52'si ise AB'nin Türkiye'ye karşı adil bir müzakere süreci yürütmediğini düşünmektedir. Kararsızların dağılımı yapıldığında AB'nin adil davranmadığına inananların oranı % 65 düzeyine yaklaşmaktadır. Diğer boyuttan sorulduğunda “Türkiye'nin müzakere sürecinde yükümlülüklerini samimiyetle ve yeterli düzeyde yerine getirdiğini” düşünenlerin oran sadece % 16,9 düzeyinde kalmaktadır. Buna mukabil, % 69,2 oranında Türkiye'nin üyelik sürecinde önemli eksikleri olduğunu düşünen katılımcı grubu belirlenmiştir. Kararsızların dağılımı yapıldığında bu oranın % 80'e yaklaşacağı düşünüldürse, örneklem grubun Türk tarafının daha çok eksiği olduğunu düşündüğü söylenebilir.

Örneklem gruba Avrupa'da Türkiye'nin nasıl algılandığına yönelik sorular iki soru ise çok önemli bulgular sunmaktadır. Avrupalı siyasetçilerin Türkiye'nin üyeliğini isteyip istemediklerine yönelik soruya katılımcıların sadece % 10'u olumlu cevap vermiş, % 66,5'i ise olumsuz yanıtlamıştır. Kararsızların dağılımı yapıldığında ortaya çıkan sonuç katılımcıların neredeyse beşte dördünün Avrupalı politikacıların Türkiye'nin üyeliğini istemediğini

düşündüğünü göstermektedir. Benzer bir sonuç Avrupa’da halkın Türkiye’yi üye olarak görmek isteyip istemediğine yönelik soruda da ortaya çıkmış, katılımcıların % 10,8’i olumlu cevap verirken, % 64,6’sı olumsuz düşüncede olduğunu beyan etmiştir.

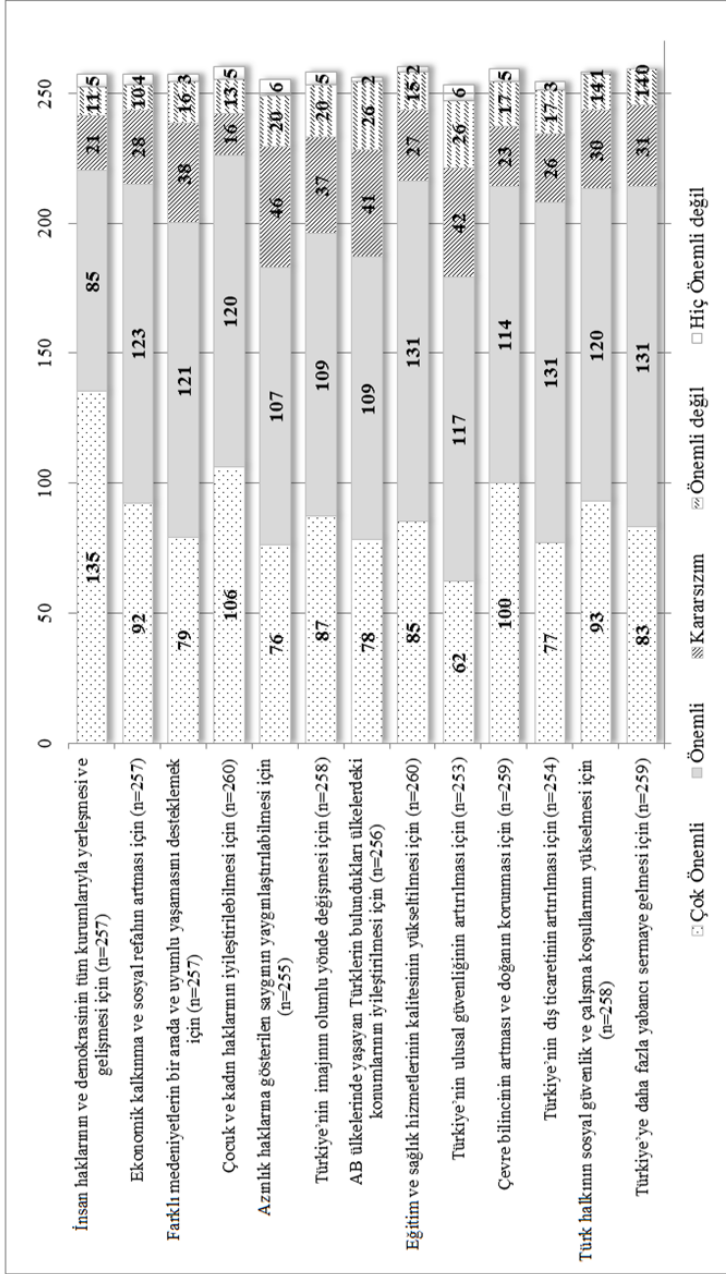
Katılımcıların AB’yi farklı açılardan nasıl değerlendirdiğini anlayabilmek için iki bağımsız konuda daha soru yöneltilmiştir. Katılımcılara AB üyeliğinin Türk aile yapısı üzerinde olumsuz bir etkisi olabileceği yönündeki görüşe sadece % 17,6’sı katılmış, % 70,5’i ise bu görüşe katılmadığını beyan etmiştir. Türkiye’nin üyeliği halinde Avrupa Birliği’nin uluslararası alanda daha güçlü hale geleceğini düşünen katılımcıların oranı ise % 63,7 düzeyindedir. Bu görüşe katılmayanların oranı % 18,3 olurken, kararsızlar da yaklaşık % 17,9 oranında tespit edilmiştir.

Şekil 5. Türkiye AB İlişkilerine Genel Bakış

Elde edilen bulgular Avrupalı Türk göçmenler arasında, Türkiye’nin AB sürecini destekleyenlerin sayısının açık farkla önde olduğunu göstermektedir. Bu durum kendilerinin AB içinde yaşamaktan memnun olduklarını ve AB standartları ile aynı kurumsal yapıda Türkiye’nin de yer almasını istediklerini düşündürmektedir. Bu bağlamda ilginç olan bir diğer tespit ise, Avrupalı Türklerin, gerek Türkiye’nin gerekse AB’nin müzakere sürecinde yeterli düzeyde veya samimiyetle çaba sarf etmediklerini düşünmeleridir. Bu bulgu, Avrupalı politikacıların ve halkın Türkiye’nin üyeliğini istemedikleri ile ilgili sorulara verilen yanıtlarla da örtüşmektedir.

Şekil 6. AB Üyelikinin Türkiye'ye ve Türklere Faydaları

Fayda Düzeyinde Analiz

Örnekleme grubun Türkiye-AB ilişkilerine yönelik görüşlerini fayda düzeyinde analizini yapabilmek amacıyla hazırlanan sorular iki gruba ayrılmıştır. Birinci grup soru AB üyeliğinin Türkiye'ye, Türk vatandaşlarına ve Avrupalı Türk göçmenlere getireceği fayda yönünden görüşleri ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır (Şekil 6). İkinci grup soru ile Türkiye'nin üyeliğinin Avrupa Birliği'ne hangi alanlarda fayda getireceği konusundaki görüşler hedeflemiştir (Şekil 7).

Ülke olarak Türkiye'nin, Türk halkının ve Avrupa'da yaşayan Türklerin birey olarak AB üyeliğinden elde edeceği faydalara yönelik sorular, siyasî-hukukî faydalar ve ekonomik faydalar olmak üzere ikiye ayrılabilir. Siyasî-hukukî faydaların ilki AB üyeliği ile insan hakları ve demokrasinin kurumsal yapısı ile işlerlik kazanmasına yöneliktir. Katılımcıların % 85,6'sı AB üyeliğinin insan hakları ve demokrasinin Türkiye'de gelişmesi için önemini doğrulamaktadır. Anket sonuçlarında, % 8,2 oranında katılımcı kararsız olduğunu ifade ederken, katılımcıların sadece % 6,2'si AB üyeliğinin Türkiye'nin demokrasi ve insan hakları konusundaki gelişimine fayda sağlamayacağını beyan etmiştir. Haklar konusundaki başka bir önermeye de olumlu yönde görüş bildirenlerin oranı yüksek olmuştur. Anket katılımcılarının % 86,9'u AB üyeliği ile Türkiye'nin kadın ve çocuk hakları konusunda gelişme yaşayacağı yönünde görüş beyan ederken, örneklemin sadece % 6,9'u AB üyeliğinin çocuk ve kadın haklarına olumlu etkisinin önemli olmadığını düşünmektedir.

Yine katılımcıların % 77,8'i farklı medeniyetlerin uyumuna katkı sağlaması anlamında AB üyeliğinin Türkiye'ye katkı sağlayacağını düşünmektedir. Bu görüşe çekimser kalanların oranı % 14,8, karşı olanların oranı ise % 7,4'te kalmıştır. Bu bulguyu tamamlar nitelikteki bir sonuç ise AB üyeliğinin Türkiye'de azınlık haklarına gösterilen saygıya olumlu yansıyor yansımayacağı yönündeki önerme ile ortaya çıkmıştır. AB ile sağlanacak bu etkinin önemli olduğuna inananların oranı % 71,5 seviyesine ulaşırken, kararsızların oranı % 18'de, bu etkinin önemli olmadığına inananların oranı ise % 10,2 seviyesinde kalmıştır.

Yine bir başka siyasî etki de Avrupa'da ayrı bir politik grup olarak ortaya çıkan ancak Türkiye'de henüz siyasî yelpazede yer alamayan çevreci yaklaşımın ne derece benimsendiğini ortaya koymaktadır. Katılımcıların % 82,6'sı AB üyeliğinin, Türkiye'de çevre bilincinin artması ve doğanın korunmasına yönelik olumlu bir etkisi olacağını düşünmektedir. Ankete katılan

grubun % 8,9'u kararsız kalırken, sadece % 8,5 oranında katılımcı bu konuda AB üyeliğinin önemli bir olgu olmadığını düşünmektedir.

Bu bulgular çok açık şekilde AB'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde genişleme politikasına yön veren Kopenhag Kriterleri'ni Avrupalı Türklerin özümlediğini göstermektedir. Türkiye'nin 1999 yılında Aday Ülke Statüsü verilmesinden bugüne kadar yaptığı geniş kapsamlı reform süreçlerine rağmen, Avrupalı Türklerin bu alanda Türkiye'nin halen AB standartlarını yakalayamadığını düşündüğü de söylenebilir. Keza, çevre sorusu ile ortaya çıkan bulgular, Avrupalı Türkler arasında AB'nin önemli kriterlerinden olan çevre bilincinin yaygınlık kazandığını ve Türkiye'de de bu bilincin oluşmasını beklediklerini düşündürmektedir.

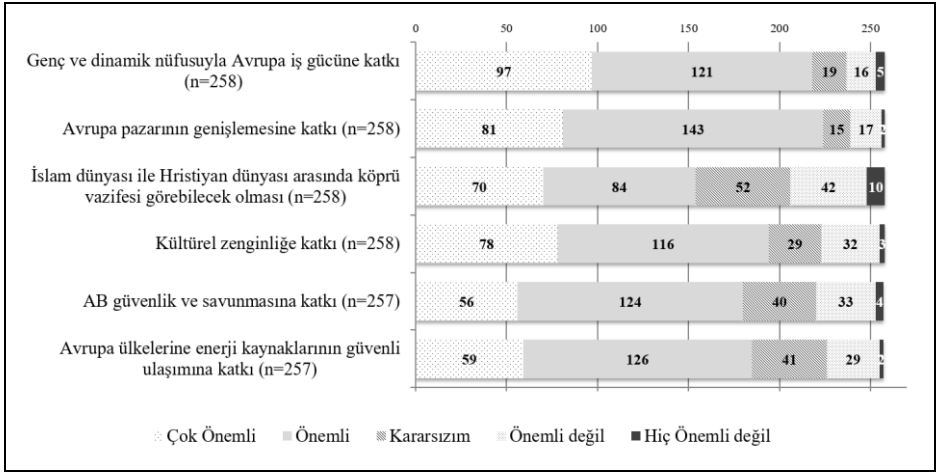
AB üyeliğinden Türkiye'nin, Türk vatandaşlarının ve Avrupa'da yaşayan Türklerin sağlayacağı ekonomik faydalar ise katılımcılara farklı açılardan sorulmuştur. Öncelikle AB üyeliğinin ekonomik kalkınma ve sosyal refahın artması açısından önemi sorusuna verilen yanıt dikkat çekici niteliktedir. Katılımcıların % 83,7'si AB üyeliğinin bu açıdan önemli olduğunu teyit ederken sadece % 5,4'ü AB üyeliğinin ekonomik kalkınma ve sosyal refahta önemi olmadığını inanmaktadır. Yine katılımcıların % 83,1'i AB üyeliği ile "eğitim ve sağlık hizmetlerinin kalitesinin yükselmesini" önemsemektedir. Bu alandaki gelişmenin önemi konusunda kararsız olan grup % 10,4 düzeyindeyken, AB üyeliği ile eğitim ve sağlık hizmetlerinin kalitesinin bağlantısına olumsuz bakanların oranı sadece % 6,5 düzeyinde kalmıştır.

Benzer başka bir bulgu "Türk halkının sosyal güvenlik ve çalışma koşullarının yükselmesi" ile ilgili seçenekte de belirgin şekilde ortaya çıkmıştır. AB üyeliği ile sosyal güvenlik ve iş yaşamı arasında olumlu bağ olduğunu düşünenlerin oranı % 82,6 iken, kararsızların oranı % 11,6 çıkmıştır. AB üyeliğinin çalışma yaşamı ve sosyal güvenlik alanındaki etkisinin olmayacağını düşünenlerin oranı sadece % 5,8 olarak tespit edilmiştir.

Türkiye'nin ekonomik yönde sağlayacağı faydaları ülke düzeyinde değerlendiren sorularda ise Türkiye'nin dış ticaretine olumlu etki yapması ile ilgili bulgular dikkat çekicidir. Katılımcıların % 71,9'u bunun önemli olduğunu düşünürken, sadece % 7,9'u dış ticaret etkisinin önemli bir fayda olmadığını düşünmektedir. AB üyeliğinin Türkiye'ye yabancı sermaye girişi yönünde olumlu tesir edip etmeyeceğine yönelik soruyu ise, katılımcıların % 82,6'sı önemli bir olgu olarak değerlendirmiş, sadece %5,4'ü önemsiz bir etki olarak yorumlamıştır.

Siyasî-hukukî ve ekonomik alanların yanı sıra birkaç farklı alanda daha katılımcılara yöneltilen AB üyeliğinin Türkiye'ye faydalarına yönelik sorunun cevabı da önem taşımaktadır. Katılımcıların % 76'sı AB üyeliği ile "Türkiye'nin imajının olumu yönde değişeceği" görüşüne katılırken, % 14,3'ü bu konuda kararsız, % 9,7'si de olumsuz düşünmektedir. Yine anket katılımcılarının % 73'ü Türkiye'nin AB üyesi olması durumunda AB ülkelerinde yaşayan Türklerin buldukları ülkelerdeki konumlarına olumlu etki yapacağı görüşünü savunmaktadır. Örneklemin % 16'sı kararsız, % 11'i ise olumsuz görüş beyan etmiştir. Son olarak, AB üyeliğinin ulusal güvenliği yönelik katkısına katılımcıların % 70,8'i olumlu, % 16,6'sı kararsız ve % 12,6'sı olumsuz görüş beyan etmiştir.

Şekil 7. Türkiye'nin AB Üyeliğinin AB'ye Faydaları

Türkiye'nin AB'ye üye olması halinde Birliğe sağlayacağı muhtemel faydaların AB için ne derecede önemli olduğu sorusuna örneklem grubunun verdiği cevaplar da ayrıca dikkate değer bulgular sunmaktadır. Bu kapsamda demografik yapıları karşılaştırıldığında, Türkiye'nin nüfus artış oranının AB'ye göre yüksek olması, buna bağlı olarak Türkiye nüfusunun AB ortalamasından çok daha genç olması ve bu genç nüfusun getirdiği dinamizmin AB için ne derece önemli olacağı sorulmuştur. Katılımcıların % 84,5'i Türkiye'nin genç ve dinamik nüfusunun AB içinde iş gücüne olumlu katkı sağlamasının önemine vurgu yapmaktadır. Geriye kalanların sadece % 7,4'ü kararsız, % 8,1'i ise bu katkının önemli olmadığını düşünmektedir.

Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin AB'ye ekonomik yönden katkısına, katılımcıların bakışını değerlendirmek için de örneklem gruba bir soru sunulmuştur. Türkiye'nin üyeliğinin Avrupa pazarının genişlemesine olumlu bir etkisi yapıp yapmayacağına yönelik soruya katılımcıların % 86,8'i olumlu görüş beyan etmiştir. Sadece % 5,8 kararsız ve % 7,4 olumsuz görüş tespit edilmiştir.

Son dönemlerde farklı medeniyetlerin uyum içinde yaşamasındaki sorunlar başta toplumsal çatışma veya terör olmak üzere birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Buna karşılık güçlü bir çözüm olanağı olarak Doğu ile Batı arasında Türkiye'nin rolüne vurgu yapan bir soru da katılımcılara yöneltilmiştir. Türkiye'nin AB'ye üye olması halinde İslam dünyası ile Hristiyan dünyası arasında köprü vazifesi görmesinin önemine vurgu yapanların oranı % 59,7 olarak tespit edilmiştir. Önemli oranda (% 20,2) katılımcı bu konuda kararsız kalmıştır. Katılımcıların % 20,2'si ise Türkiye'nin AB üyeliği ile dinler arası köprü rolü üstlenemeyeceğini veya bu rolün önemli bir etki yaratmayacağını düşünmektedir. Bu görüşe katılan Avrupalı siyasetçilerin de olduğu unutulmamalıdır. Türkiye'nin medeniyetler arası rolünün önemine vurgu yapan tanınmış CDU üyesi siyaset adamı Ruprecht Polenz Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkılmasının AB'nin İslam dünyası karşısında da inandırıcılığını yitirmesine neden olacağını ileri sürmektedir (Polenz, 2010).

Avrupa Birliği'nin mottosu olan “çeşitlilikte birlik” kavramı ile farklı toplumların bir arada yaşamalarına vurgu yapılmaktadır. Bu amaç AB'nin değişen uluslararası yapıda güçlü bir şekilde kalmasının temel dayanaklarından biri olarak görülebilir. Bu çerçevede örneklem gruba yöneltilen Türkiye'nin üyeliğinin AB'ye kültürel zenginlik yönünden ne derece katkı yapacağına yönelik soruya, katılımcıların % 75,2'si olumlu cevap verirken, % 11,2 kararsız, % 13,6 ise olumsuz cevap vermiştir. Bu bulgular ilginç bir çelişkiyi de ortaya çıkartmaktadır. Türkiye'nin üyeliği ile İslam ve Hristiyan dünyası arasında bir köprü niteliği taşıyacağını düşünenler % 59,7 seviyesinde kalırken, aynı soru grubu içinde Türkiye'nin AB'ye kültürel katkı yapacağını düşünenlerin % 75,2'ye yükselmesi, katılımcıların Ortadoğu'daki gelişmelerden dolayı Avrupa'da artan İslamofobi hissini (Şekil 4) bir yansıması olarak görülebilir.

Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin değişen yapısında transatlantik ilişkilerin yeniden şekillenmesi, Rusya ile değişen ilişki dinamikleri ve Çin'in uluslararası alanda giderek artan gücü gibi bazı temel parametreler güvenlik algısında da değişikliklere yol açmıştır. Bu anlamda, Türkiye'nin üyeliği ile bu

değişimler arasında katılımcıların bir bağ kurup kurmadıklarını tespit etmek de gerekli görünmektedir. Katılımcılara iki konuda Türkiye'nin AB güvenliğine yapabileceği katkılarla ilgili görüşleri sorulmuştur: Birincisi AB güvenlik ve savunmasına katkı, ikincisi ise AB enerji güvenliğine katkı. Katılımcıların % 70'i Türkiye'nin üyeliğinin AB güvenlik ve savunmasına yapacağı katkıyı önemsemektedir. Bu önermenin cevabı konusunda kararsız kalanlar % 15,6, bu katkının önemli olmadığını düşünenler ise yine % 14,4 oranında tespit edilmiştir. Türkiye'nin üyeliği ile Avrupa ülkelerinin enerji kaynaklarına güvenli ulaşımının sağlanmasına önem verenlerin oranı ise % 72 seviyesindedir. Türkiye'nin AB enerji güvenliğine sağlayacağı katkının önemli olmadığını düşünenler % 12, bu konuda kararsız kalanlar ise % 16 olarak tespit edilmiştir.

Özellikle enerji güvenliği ile ilgili Türkiye'nin katkı yapacağına olan düşüncenin katılımcılar arasında yüksek seviyede çıkması Almanya genelinde enerji güvenliğinin sıklıkla dile getirilen bir konu olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim başta Almanya olmak üzere, Avrupa Birliği ülkelerinin yeterli enerji kaynaklarına sahip olmamaları ve ihtiyaçlarını karşılamak üzere tedarikçi ülkelerle yeni anlaşmalar yapmaları sürekli gündemde olan bir konudur. En temel tedarikçilerden biri konumundaki Rusya ile enerji sağlama konusunda zaman zaman yaşanan gerilimler ise Türkiye'nin enerji çeşitliliğini sağlamadaki rolünü güçlendirmektedir. Katılımcıların bu konuda, Almanya'daki siyasî tartışmalardan etkilendiği düşünülebilir.

Ayrıca, Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler, uluslararası sistemin yapısının çok kutuplu hale dönüşmeye başlaması ve devlet dışı aktörlerin bölgesel düzeyde artan etkileri Türkiye'yi Avrupa güvenliği açısından önemli bir aktör haline getirmektedir. Alman Cumhurbaşkanı Steinmeier'in, dışişleri bakanı olduğu dönemde Türkiye'nin AB sürecinin askıya alınmasına ilişkin önerilere karşın Avrupa'nın Türkiye'ye ihtiyacı olduğu yönündeki beyanı (Habertürk, 2016) bu olgunun Almanya'da siyasî düzeyde varlığını göstermektedir. Ankette çıkan sonuçlar, AB siyasîlerinin bu söylemlerinin Almanya'daki Türk göçmenler tarafından yakından takip edildiği düşündürmektedir.

Fayda düzeyinde yapılacak değerlendirmeyi tamamlayıcı nitelikte olması açısından Avrupalı Türk kökenli göçmenler ile Türkiye'nin AB üyeliği süreci arasındaki fayda analizine de yer vermek gerekli görünmektedir. Zira Türkiye'nin üyeliğine yönelik Avrupa'da yaşayan Türk kökenli vatandaşların sağlayabileceği katkılar olabileceği gibi, Türkiye'nin üyeliğinin Avrupalı Türklere getirebileceği avantajlardan da söz edilebilir.

Göçmenlerle Türkiye-AB ilişkileri arasındaki fayda analizinin ilk grup sorusu “Avrupalı göçmenlerin hangi faaliyetleri Türkiye’nin AB üyeliğine daha çok katkı sağlar?” olarak belirlenmiştir. Katılımcılara sıralı ölçekte dokuz seçenek sunulmuş (Tablo-1) ve bunlardan en önemli olduğunu düşündükleri üç seçeneği işaretlemeleri istenmiştir.

Tablo 1. Avrupalı göçmenlerin Türkiye’nin AB üyeliğine katkı sağlayacağı alanlar

Alan	Frekans	Yüzde
Almanlarla iyi komşuluk ilişkileri kurma	78	29,7
Almanca’yı çok iyi öğrenme	166	63,1
Alman siyasî partilerinde aktif olma	151	57,4
Sivil toplum kuruluşlarında aktif olma	151	57,4
Çocukların eğitimine daha fazla önem verme	175	67,5
Almanlarla birlikte Türkiye ziyaretleri düzenleme	26	9,9
Önemli günleri ve bayramlarında Almanları kutlama	19	7,2
Türkiye’nin tanıtımına yönelik çeşitli etkinlikler düzenleyerek Almanları davet etme	50	19
Yaşadığı mahallenin sorunlarıyla ilgilenme ve mahalle faaliyetlerine katılma	43	16,3

Anket katılımcılarının en fazla seçtiği alan 175 frekans değeri ile “çocukların eğitimine daha fazla önem verme” olarak ortaya çıkmıştır. Katılımcılardan 166 kişi “Almanca’yı çok iyi öğrenme” yoluyla Türkiye’nin üyeliğine katkı sağlanacağı düşüncesindedir. Üçüncü sırada sıklıkla tercih edilen alanlar ise “Alman siyasî partilerinde aktif olma” ve “Sivil toplum kuruluşlarında aktif olma” olarak ortaya çıkmaktadır. Yüksek sıklığın görüldüğü alanların Alman toplumuna katılmayı gerektiren daha uzun vadeli faaliyetler olduğu görülmektedir.

Katılımcıların Almanlarla birlikte Türkiye gezileri yapma veya bayramlarını kutlama gibi seçenekler yerine toplumun bir parçası haline gelmeyi zorunlu kılan yöntemlere yöneldiği söylenebilir. Özellikle çocukların eğitimine önem vermenin ilk sırada çıkması ise, göçmenlerin Türkiye’nin AB üyeliğine katkı sağlamalarının kısa vadede değil ancak uzun vadede olumlu sonuçlar vereceğine olan inancı ortaya koymaktadır. Bir başka deyişle, göçmenler daha iyi bir eğitim yoluyla iyi bir meslek sahibi olarak ve yaşadıkları toplumda

önemli mevkilere gelerek Türkiye'nin AB sürecine katkı sağlayabileceklerini düşünmektedirler.

Türkiye'nin AB üyeliğinin göçmenlerin buldukları ülkelerdeki konumlarına tesiri ile ilgili sorular arasında da fayda analizine katkı sağlayıcı nitelikte önermeler bulunmaktadır. Türkiye'nin AB üyesi olması halinde Tablo 2'de sunulan önermelere katılımcıların ne derece katıldıklarını 5'li sıralı ölçekte belirtmeleri istenmiştir.

Tablo 2. Türkiye'nin AB üyesi olmasının Türk göçmenlere etkisi

Alan	n	Ortalama	Standart Sapma
Alman halkının Türk göçmenlere bakışı olumlu yönde değişir	261	2,42	1,03
Sosyal alanda Türk göçmenler kendilerini daha güvenli hissederler	254	2,18	0,93
Türk göçmenlerin Avrupa ülkelerindeki siyasî nüfuzu artar	258	2,19	0,87
Türklerin Alman toplumuna entegrasyonunu olumlu yönde etkiler	256	2,43	0,99
Türkiye'den daha fazla göçmen geleceği için mevcut iş olanakları ve sosyal olanaklar olumsuz yönde etkilenir	260	3,12	1,20

1=Tamamen katılıyorum / 5=Kesinlikle Katılmıyorum

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar incelendiğinde, Türkiye'nin AB üyeliğinin gerçekleşmesi durumunda Türk göçmenlerin kendilerini sosyal alanda daha güvende hissedeceğine (% 70,9 olumlu) ve buldukları ülkelerdeki siyasî nüfuzlarının artacağına⁸ (% 70,5 olumlu) olan inançları dikkat çekici düzeydedir. Ayrıca, katılımcıların yarıdan fazlası Türkiye'nin AB üyeliğinin Alman halkının kendilerine olan bakışını olumlu yönde etkileyeceğini (% 57,1 olumlu) ve entegrasyonu kolaylaştıracağını (% 59 olumlu) düşünmektedir⁹. Bununla birlikte, katılımcıların sadece % 32,3'ü

⁸ Önemli siyasî görevlere gelen Türk kökenli göçmenlerin son yıllarda artması (Dartan, 2012: 155) örneklem grubunun verdiği bu cevabı doğrular niteliktedir.

⁹ Bu etkinin önemine sadece Almanya'da yaşayan Türk kökenli göçmenler dikkat çekmemektedir. Özellikle Müslüman göçmenlere karşı olumsuz siyasî tutumlarıyla öne çıkan CDU'nun içinden de destek gelmiştir. CDU Milletvekili Ruprecht Polenz, Federal Meclis (Bundestag) Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı olduğu dönemde, Avrupa değerlerine uyum sağlayan Türkiye'nin üyelik sürecinin Almanya'da yaşayan Türk göçmenlerin topluma uyumunu kolaylaştıracağını belirtmektedir (Polenz, 2010).

Türkiye'nin üyelik statüsü kazanması ile mevcut iş olanaklarının ve sosyal hakların olumsuz etkileneceğini düşünmektedir.

1960'lardan bu yana Almanya'da yaşayan Yunanistan, İspanya, Portekiz gibi ülkelerden gelen göçmenler ve Yugoslavya'nın dağılmasının ardından üye olan ülkelere gelen göçmenlerin AB vatandaşlığı gibi statülerinin olması toplum içindeki konumlarını güçlendirmiştir. Türk kökenli göçmenlerin de Türkiye'nin üyeliğinden böyle bir beklentilerinin olduğu düşünülebilir. Ayrıca Türkiye'nin üye olması ile Konsey, Komisyon ve Parlamento gibi AB'nin karar alıcı kurumlarında yer almasının göçmenlerin lehine olacağı düşüncesinin etkisinden de söz edilebilir. Zira Türkiye, bu kurumsal yapının içinde yer alması halinde oy hakkına sahip olacağı için, AB içinde yaşayan milyonlarca Türk kökenli göçmenin ihtiyaç ve beklentilerine destek olacaktır.

Bununla birlikte Alman vatandaşlığına haiz olmayan Türk göçmenler için de ayrı bir fayda söz konusudur. AB üyesi olan Türkiye'nin vatandaşı olarak yerel seçimlerde oy hakkına sahip olmaları, siyasî düzeyde önemli bir fayda olarak görülebilir. Bugün için, Alman vatandaşlığına sahip olmayan Türk göçmenler -yaşadıkları bölgenin yerel otoritesinin talep ettiği bütün gereklilikleri yerine getirmelerine ve vergilerini eksiksiz ödemeleri rağmen- seçme ve seçilme hakkından yararlanamamaktadır. Maastricht Anlaşması Madde 8b'ye göre:

1. Uyruğu olmadığı bir üye devlette ikamet eden bütün Birlik vatandaşları, ikamet ettiği üye devletin uyrukları ile aynı koşullarda mahalli seçimlerde oy kullanmak ve seçilmek hakkına sahiptir. (...)

2. 138 (3) maddesine ve uygulanması ile ilgili kabul edilen hükümlere halel gelmeksizin, uyruğu olmadığı bir üye devlette ikamet eden bütün Birlik vatandaşları, ikamet ettikleri üye devlette, bu devletin kendi vatandaşları ile aynı koşullarda Avrupa Parlamentosu seçimlerinde oy kullanmak ve aday olmak hakkına sahiptirler. (...)

Avrupa Vatandaşlığı ile getirilen bu hak sayesinde Birlik üyesi başka bir ülkenin vatandaşı Almanya'da Avrupa Parlamentosu seçimleri ve yerel seçimlerde söz sahibi olurken, çok daha uzun süredir ikamet eden bir Türk kökenli göçmenin aynı hakka sahip olmadığı görülmektedir. Entegrasyon sürecinin tamamlanabilmesi için siyasî boyutunun da uygulamada olması gerekir. Bu sebeple birkaç nesil boyunca aynı bölgede ikamet edip, vergi ve sorumluluklarını diğer vatandaşlarla eşit şartlarda yerine getiren Alman vatandaşı olmayan göçmenlerin, yerel seçimlerde siyasî haklardan mahrum kalmaları entegrasyon sürecini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu açıdan, Türkiye'nin üyeliğinin -başka herhangi bir AB ülkesi vatandaşlığı bulunmayan- Türk kökenli göçmenler için ayrıca bir önemi olduğu da söylenebilir.

Siyasal Düzeyde Analiz

Katılımcıların Türkiye ile AB ilişkilerine yönelik düşüncelerinin, kendi siyasî beklentileri ile ne kadar örtüştüğüne dair bulgular da anketin temel amacına yönelik önemli bir adım olarak görülmüştür. Bu amaçla katılımcılara Türkiye'deki ve Almanya'daki siyasî yapılardan beklentileri sorulmuştur. Türkiye'deki (Tablo 3) ve Almanya'daki (Tablo 4) siyasî yapılardan neler beklediklerine yönelik sunulan 7'şer seçenekten katılımcıların en önemli olduğunu düşündükleri 3 seçeneği belirlemeleri istenmiştir.

Katılımcıların Türkiye'deki siyasî çevrelerden beklentisinin odağında demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi konularda AB düzeyinde uygulamaların ve politik yaklaşımların takip edilmesinin yer aldığı görülmektedir. Yine, katılımcıların önemli bir bölümü AB üyesi ülkelerde sağlanan sosyal hakları Türkiye'de sağlamayı vaat eden partilere eğilimli olduklarını beyan etmektedir. Anket katılımcılarının yarısından fazlası, Türkiye'nin Avrupa'daki imajını geliştirmeye yönelik çalışmalar yapan partilerin faaliyetlerini olumlu bulmaktadır. Katılımcıların Türkiye'deki siyasetçilerden kendileri ile ilgili doğrudan beklentileri düşük düzeyde çıkmıştır.

Elde edilen sonuçlar incelendiğinde, Avrupalı Türk göçmenlerin Türkiye'deki siyasî partilerden ve kişilerden beklentisinin -kendi çıkar ve ihtiyaçlarından önce- Türkiye'nin sorunlarına yönelik olduğu görülmektedir. Bu analizin, Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerine uyum konusunda göstereceği AB'ye yönelik olumlu çabanın göçmenlerin buldukları ülkelerdeki statülerine ve nüfuzlarına katkı sağlayacağı sorusunda elde edilen bulgularla da (Tablo 2) uyum sağladığı görülmektedir.

Ayrıca, göçmenlerin haklarının korunması veya konsolosluk hizmetleri konularda siyasetçilerden önemli düzeyde bir beklentinin olmadığı iki şekilde yorumlanabilir. Birincisi bu konularda katılımcıların sağlanan hizmetlerden memnuniyetleri üst düzeyde olabilir. Anket sorularında bu ayrımı yapabilecek bir soru bulunmadığı için bu yorumun cevabı ayrı bir çalışma gerektirmektedir. İkinci olarak, göçmenlerin Türkiye'deki siyasî partilerden beklentisinin kendilerinden çok Türkiye odaklı olması, bu konunun bir "tercih meselesi" olduğu düşündürmektedir. Daha açık bir ifadeyle, bu bulgular, göçmenlerin uyum konusundaki çalışmaları -Türkiye'den ziyade- kendileri ile yaşadıkları ülke arasında çözümlenmesi gereken bir konu olarak algıladıklarını düşündürmektedir. Türkiye'den bu konulardaki beklentilerini ise sınırlı tuttukları söylenebilir.

Tablo 3. Türkiye'deki Siyasî Yapılardan Beklenti

Öncelikli Alan	Frekans	Yüzde
Türkiye'nin başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerindeki imajının daha iyi olması için önemli çalışmalar yapılması	139	52,9
Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları vb. konularda Avrupa Birliği değerlerini benimsemesi ve üyelik hedefinde samimi olması	186	70,7
AB üyesi ülkelerde vatandaşlara tanınan sosyal hakları Türkiye'de uygulamak istemesi	161	61,2
Göçmenlerin yaşadıkları ülkelere uyum çalışmalarını desteklemesi	93	35,4
AB ülkelerinde yaşayan Türk göçmenlerin haklarını daha iyi koruması	109	41,4
AB ülkelerindeki büyükelçiliklerin, konsoloslukların ve diğer temsilciliklerin daha iyi hizmet vermesi için çalışması	63	24
Türkiye'deki kişi başına düşen milli geliri, AB ülkeleri ortalamasına yükseltmeyi hedeflemesi	97	36,9

Anket katılımcılarının Almanya'daki siyasîlerden beklentilerinin eşitlik konusunda odaklandığı görülmektedir. Katılımcıların dörtte üçünden fazlası, eğitim ve meslek hayatında göçmenlere yönelik eşitliğe önem veren politikalar uygulayan siyasî partileri tercih ettiklerini beyan etmektedir. Yine katılımcıların dörtte üçüne yakını toplumsal ayrımcılığa karşı duran partileri tercih etmektedir. Sosyal yardımlara veya Türkiye'ye karşı politikalara yönelik beklenti ise düşük düzeyde ortaya çıkmıştır.

Almanya'daki siyasî partilerden beklentilerin eşitlik ve ayrımcılıkla mücadele konularına odaklanması ve Türkiye ile ilişkiler gibi konuları ayrı tutmaları, göçmenlerin Almanya ve Türkiye arasında bir araç olarak görülmemek istemediklerini, her iki ülke ile ayrı ilişki biçiminde yaşamaya çalıştıklarını düşündürmektedir. Daha açık bir ifadeyle, göçmenler Almanya ile ilişkilerini o ülkenin eşit bireyleri olarak siyasal ve toplumsal düzeyde sürdürmek istemekte, buna karşın Türkiye ile ilişkilerini daha ziyade kültürel düzeyde ele alan bir görünüm vermektedir. Göçmen olmanın getirdiği zor koşulların da etkisiyle geçen elli yıllık süre içinde pragmatik bir uygulamanın Türk kökenli göçmenler arasında etkin olduğu düşünülebilir. Zira, göçmenler Türkiye'ye dönüş yapmayı Almanya'da kalmalarının kesinleşmesi ile birlikte sorunlarına çözümlerini oradaki siyasal yapı içinde aramaya başlamışlardır. Türkiye'de merkez sağ ve muhafazakâr partilere oy veren göçmenlerin Almanya'da sorularına

çözüm olarak gördükleri SDP gibi sosyal demokrat partileri desteklemeleri de bu görüşü teyit eder niteliktedir.

Tablo 4. Almanya'daki Siyasî Yapılardan Beklenti

Öncelikli Alan	Frekans	Yüzde
İşsizlik yardımı vb. gibi sosyal güvenlik konularındaki kısıtlamalara karşı olması	100	38
Göçmenlerin yaşadığı toplumsal ayrımcılığa karşı daha etkin politikalar uygulaması	194	73,8
Eğitim ve meslek hayatında, göçmenlere yönelik fırsat eşitliği politikalarına önem vermesi	202	76,8
Göçmenlerin aktif siyasete katılımlarına (seçimlerde göçmen adaylar kotası vb.) yönelik politikalarının olması	91	34,6
Alman vatandaşı olmayan göçmenlere yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkından yana olması	113	43
Türkiye ile ilişkileri geliştirmeye yönelik politikalar izlemesi	69	26,2
Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemesi	66	25,1

Diğer Bulgular

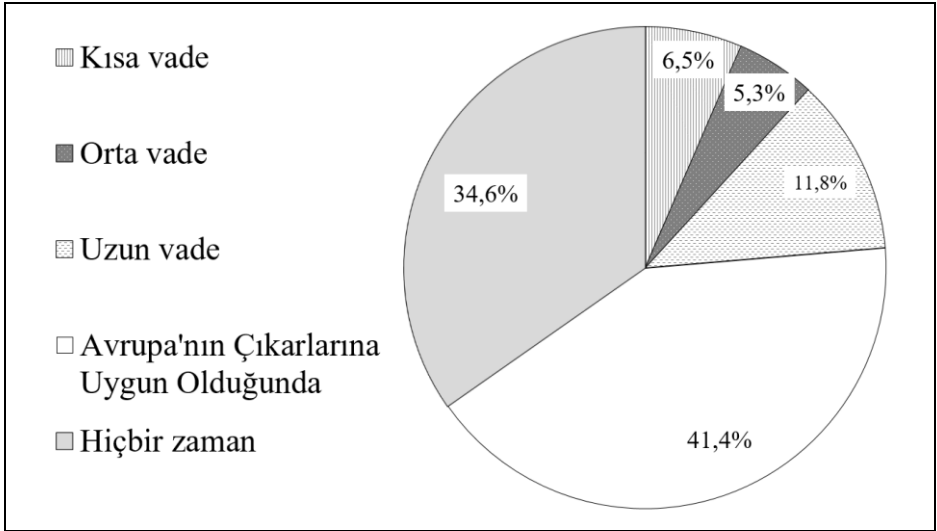
Katılımcıların Türkiye-AB ilişkilerine bakışlarını daha iyi analiz edebilmek ve görüşlerini etkileyen faktörleri açığa çıkartmak amacıyla birkaç farklı alanda daha soru sorulmuştur. Almanya'da yaşayan göçmenlerin üzerinde önemle durdukları “ayrımcılık” konusunu açığa çıkartmak için “hangi alanlarda yapılan ayrımcılığın daha kötü sonuçlara yol açtığı” sorusuna verilen 5 seçenektan en önemli gördükleri 3'ünü seçmeleri istenmiştir. (Tablo 5)

Tablo 5. Hangi alanda göçmenlere karşı ayrımcılık daha kötü sonuçlar doğurmaktadır

Alan	Frekans	Yüzde
Eğitim alanında ayrımcılık	181	68,8
İş bulma sürecinde ayrımcılık	212	80,6
Çalışma hayatında ayrımcılık	173	65,8
Mahallede / komşuluk ilişkilerinde ayrımcılık	78	29,7
Siyasî partiler / sivil toplum kuruluşları yoluyla kamusal alana katılımında ayrımcılık	108	41,1

Anket katılımcılarının öncelik verdiği ayrımcılık konusunun iş bulma süreci olduğu görülmektedir. Bunu eğitim alanında ayrımcılık ve çalışma hayatında ayrımcılık benzer oranlarla takip etmektedir. Keza, bu durum Türkiye'nin üyeliği halinde daha fazla göçmen gelmesi ve mevcut iş olanaklarının ve sosyal olanakların olumsuz etkileneceği yönündeki önermeye (Tablo 2) katılımın düşük olması ile de uyum göstermektedir. İki bulgunun ortak noktası, katılımcıların Almanya'da belirli vasıflar gerektiren işler konusunda Almanlarla iş piyasasında rekabete önem verdikleri; dil avantajları veya benzer sebeplerle Türkiye'den gelecek yeni göçmenlerle aynı iş kollarında olsalar bile rekabet etmeyi o derece önemli görmediklerini düşündürmektedir. Bundan başka bir açıklama ise Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğine olan inancın düşük seviyede çıkması ile yapılabilir. Şekil 8'de açıkça görüldüğü üzere kısa ve orta vadede Türkiye'nin üye olabileceğine inanan katılımcı olanı sadece % 11 düzeyinde çıkmıştır. Bu anlamda, işgücü piyasasında yeni göçmenlerin rekabeti endişesiyle Türkiye'nin üyeliğini desteklemeyecek göçmen sayısının çok sınırlı olduğu söylenebilir.

Şekil 8. Türkiye AB'ye ne zaman üye olabilir?

Katılımcılara Türkiye'nin AB üyeliğinin gerçekleşme süresi ile ilgili beklentileri sorulduğunda oldukça olumsuz bir tablo ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların üçte birinden fazlası Türkiye'nin hiçbir zaman üye olamayacağına inanmaktadır. Neredeyse yarıya yakını ise AB'nin çıkarlarına uyduğu zaman Türkiye'yi üyeliğe kabul edeceğini beyan etmiştir. Üyelik şartlarının yerine getirilmesi halinde bile, Türkiye'nin Birlik üyesi olabileceğini

düşünenlerin oranı sadece % 23,6 olarak ortaya çıkmıştır. Bu oranın yarısı da ancak uzun vadede (20 yıl ve sonrası) üyeliğin mümkün olduğunu düşünmektedir. Bu bulgular Türkiye'nin AB üyeliğini aktif desteklemelerinin önünde Türk kökenli göçmenler arasında önemli bir motivasyon engeli olduğunu göstermektedir. Bu engeli aşmak için göçmenlerin önemli gördükleri alanlarda Türkiye'nin somut adımlar atması gerekmektedir.

Türkiye'nin AB dışında işbirliği yapabileceği alternatif ülke gruplarını saptamak, bu çalışmanın ardılı olacak yeni çalışmalara yararlı bilgiler sağlayabilecektir. Örneklem grubunun Türkiye'nin AB dışında hangi ülke grupları ile ekonomik ve siyasî ilişkiler geliştirmesi sorusuna verdiği cevaplar da bu açıdan önemlidir (Tablo 6). Katılımcıların, kendilerine sunulan 9 ülke grubundan Türkiye'nin ilişkilerini geliştirmesi gerektiğini düşündükleri en önemli 3 seçeneği işaretlemeleri istenmiştir.

Tablo 6. Türkiye, AB dışında hangi ülke grubu ile ekonomik ve siyasî ilişkilerini geliştirmelidir?

Ülke Grubu	Frekans	Yüzde
Orta Asya Türk Cumhuriyetleri	145	55,1
Orta Doğu Ülkeleri	92	35
Körfez İşbirliği Konseyi Ülkeleri	68	25,9
Akdeniz Ülkeleri	134	51
Uzak Asya Ülkeleri	61	23,2
Afrika Ülkeleri	22	8,4
Güney Amerika Ülkeleri	26	9,9
Shangai İşbirliği Örgütü Üyesi Ülkeler	92	35
Hiçbiri	42	16

Katılımcıların % 50'den fazlası Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile ekonomik ve siyasî ilişkilerin geliştirilmesini öncelikli olarak tercih etmektedir. Buradaki tercihin milliyetçi ve muhafazakâr duygularla açıklanması mümkündür. Ancak bu durumda Orta Doğu Ülkeleri ve Körfez İşbirliği Ülkeleri ile işbirliğinin artırılmasının sırasıyla % 35 ve % 25 seviyelerinde kalması düşündürücü olmaktadır. Bu sebeple Orta Asya ülkeleriyle yapılacak ticaret potansiyeli de katılımcıların yanıtlarını etkilemiş olabilir. Bu analizin tamamlanması için daha detaylı bir çalışma yararlı olabilir.

Katılımcıların Akdeniz ülkeleri ile olan ilişkilerin geliştirilmesini öne çıkarması ise yine dikkat çekici düzeyde (% 51) öneme haizdir. Bu anlamda Akdeniz ülkelerinin -Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında AB ile yoğun ilişkileri olan- Kuzey Afrika coğrafyasını kapsadığı düşünülürse, katılımcıların Türkiye'nin Avrupa'dan çok uzaklaşmamasını tercih edip etmedikleri ayrıca araştırılabilir. Katılımcıların Türkiye'nin uzak coğrafyasında yer alan ülkelerle ilişkilerini geliştirmesine ise dikkate değer düzeyde önem atfetmedikleri görülmektedir. Bunun bir istisnası Shangai İşbirliği Örgütü olarak görülebilir. Bu durum hem bu örgütün içinde Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nden üyelerin yer alması hem de Çin ve Rusya gibi dünya siyasetinde ve ekonomisinde yükselen iki gücün giderek daha fazla öne çıkması ile açıklanabilir. Bununla birlikte, katılımcılara sunulan ülke gruplarından hiçbirinin AB karşısında ezici bir çoğunlukla alternatif olarak değerlendirilmemesi detaylı incelenebilecek bir olgu olarak tespit edilmiştir.

Sonuç

Avrupa Ekonomik Topluluğu'na yaptığı ortaklık başvurunun ardından geçen 58 yıllık sürede Türkiye'nin üyelik perspektifi halen belirsizdir. Üyelik sürecinin bu denli uzun olduğu başka bir örnek yoktur ve görünür gelecekte aday olan ülkelerin hiçbiri için böyle bir süreç öngörülmektedir. İki tarafta da hem sürece destek veren hem de sürece karşı çıkan gruplar mevcuttur ve belirli gelişmeler üzerinden bu süreci olumlu veya olumsuz etkilemeye çalışmaktadırlar. Türkiye'nin üyelik perspektifi önünde bugüne kadar gerek iç politika kaynaklı, gerekse uluslararası sistem kaynaklı çok çeşitli sorunlar engel teşkil etmiştir. Üyelik müzakerelerinin başladığı 2005 sonrasında ise sorunların belirgin bir düzlemde keskinleştiği görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle AB'nin hazım kapasitesi, Kıbrıs, geri kabul ve vize sorunları, göçmen krizi ve Gümrük Birliği'nin revizyonu gibi konular ilişkilerin temel eksenini belirlemektedir (Göral ve Dartan, 2016; Nas ve Özer, 2017).

Bu çalışmayla; Avrupa'da yaşayan Türk kökenli göçmenlerin Türkiye-AB ilişkilerine -tarafklar arasında ilişkilerin zorlu ve durağan olduğu bir dönemde- nasıl baktıkları ve kendi beklentileri çerçevesinde bu sürece etkilerinin nasıl olabileceğine yönelik bir analiz, Almanya'da nüfusa oranla en çok göçmenin yaşadığı Bremen üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Elde edilen bulgular çoğunlukla daha önceki çalışmalarla uyum göstermektedir. Anket bulguları, "Avrupalı Türklerin" Türkiye'ye yönelik hassasiyetleri olduğu kadar buldukları ülkelerin değerlerine de saygı duyduklarını teyit etmektedir. Zira, anket katılımcılarının temelde vurgu yaptığı nokta, yaşadıkları ülkelerdeki sosyal yaşama ve hukuk kurallarına Türkiye'nin

üyeliği halinde uyum göstermesi gerektiği üzerinde odaklanmaktadır. “Türkiye’nin müzakere sürecinde yükümlülüklerini samimiyetle ve yeterli düzeyde yerine getirip getirmediği” sorusuna yönelik cevaplar katılımcıların Türkiye’yi de AB sürecinde eleştirmekten çekinmediklerini göstermektedir.

Anket bulgularıyla ortaya çıkan bir diğer sonuç ise katılımcılar arasında Avrupa Birliği’nin Türkiye’ye karşı üyelik konusunda eşit olmayan bir tutum içinde davrandığına dair yaygın bir kanaatin var olduğu yönündedir. Katılımcıların birçoğu farklı ülkelerden gelen göçmen gruplar ile temas halinde olan kişilerdir. Farklı göçmen gruplarının bazılarının geldikleri ülkeler Soğuk Savaş sonrasında üyelik perspektifine dâhil edilmiş ve 2004 sonrasında AB üyesi konumuna gelmiştir. Bu sebeple Türk kökenli göçmenlerle Merkez ve Doğu Avrupa kökenli göçmenlerin hukukî statüleri de doğal olarak değişmiştir. AB vatandaşlığından yararlanan diğer göçmenlerin Almanya’daki konumları pozitif yönde etkilenmiştir. Bu durum karşısında, Almanya’da yaşayan Türk göçmenler, Türkiye’nin sürekli ertelenen ve yakın gelecekte üyelik perspektifi belirsiz olan bu süreçte AB tarafını da sorumlu görmekteyler.

Anketin bir diğer sonucu ise Türk kökenli göçmenlerin Türkiye’de ve Almanya’daki siyasî otoritelerden beklentilerine yönelik olmuştur. İki ülkede de farklı yaşantıları olan göçmenler, siyasî beklentilerini ilgili ülkedeki hayat koşulları ve ihtiyaçlarına göre şekillendirmektedir. Almanya’da daha çok göçmenlerin sorunlarına yönelik politikalar üzerinden siyasî taleplerini şekillendiren Türk kökenliler, Türkiye’deki politik otoritelerden temel haklar ve sosyal eşitlik konusunda Avrupa standartlarına ulaşılmasını beklemektedir. Bu durum, göçmenlerin her iki ülkede farklı seçmen davranışı göstermelerinden de anlaşılabilir.

Anket bulgularıyla ortaya çıkan bir başka önemli sonuç ise, Avrupalı Türkler açısından Türkiye’nin temel işbirliği yapması gereken uluslararası aktörün Avrupa Birliği olduğu gerçeğidir. Her ne kadar AB ile yaşanan tartışmalar ve inişli-çıkışlı üyelik süreci olumsuz etkilese de AB sınırları içinde ikamet eden göçmenler için Türkiye ile AB ilişkilerinin geliştirilmesi kaçınılmaz bir gereklilik olarak ifade edilmektedir. Bir başka deyişle Türkiye için AB’ye denk bir alternatif yoktur. Ancak Avrupalı Türklerin bu konuda kısa ve orta vadede bir çözüm olacağı yönünde kanaatlerinin oluşmadığı da açık bir şekilde görülmektedir.

Bu çalışmanın sonucunda ortaya çıkan bulgular iki taraf arasındaki ilişkilerin siyasî yönden tartışmaların yoğun yaşandığı ve ekonomik ilişkilerin Gümrük Birliği çerçevesinde yeniden düzenlenmesinin beklendiği bir dönemde gerçekleştirilmiştir. İki tarafın siyasî açıdan daha uyumlu bir çizgide olduğu, Gümrük Birliği’nin revize edilmesiyle Türkiye’nin konumunun iyileştirildiği ve

üyelik sürecinin belirli bir perspektife girdiği bir dönemde yapılacak başka bir anketin daha olumlu sonuçlar ortaya koyması beklenebilir. Bu anlamda bu çalışma daha sonra yapılacak benzer araştırmalara da karşılaştırma yapma imkânı sunabilecek niteliktedir.

Kaynakça:

- Alpan, B. (2015) “Bir İmkân Olarak Avrupalılık Kimliği: Türkiye-AB İlişkileri Tartışmaların Neresinde?”, *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 23(2): 5-26.
- Bade, J. K. (2013) *Kritik und Gewalt: Sarrazin-Deabtte, „İslamkritik“und Terror in der Einwanderungsgesellschaft*, (Schwalbach: Wochenschau Verlag).
- Bloomberg HT (2016) “Almanya/Gabriel: Türkiye AB’ye 20 yıl daha üye olamaz”, 9 Ağustos 2016, <<http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1904896-almanyagabriel-turkiye-abye-20-yil-daha-uye-olamaz>>, (17 Mayıs 2017).
- Dartan, M. (2012) “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde Almanya’daki Türk Lobi Gücü’nün Rolü”, *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 20(2): 141-63.
- Deutsche Welle Türkçe (2016) “Cameron: Türkiye on yıllarca üye olamaz”, 3 Haziran 2016, <<http://p.dw.com/p/1Hzls>>, (17 Mayıs 2017).
- Die soziale Situation in Deutschland (2017) *Bundeszentrale für politische Bildung*, <<http://www.bpb.de/nachschlagen/zahlen-und-fakten/soziale-situation-in-deutschland/61646/migrationshintergrund-i>>, (25 Nisan 2017).
- Göral, E. ve Dartan, M. (2016) “The Customs Union in the Context of EU-Turkey Relations: An Evaluation of Current Debates”, *Marmara Journal of European Studies*, 24(2): 1-31.
- Habertürk (2016) “Almanya Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier'den Türkiye açıklaması”, 10 Kasım 2016, <<http://www.haberturk.com/gundem/haber/1322217-almanya-disisleri-bakani-frank-walter-steinmeierden-turkiye-aciklamasi>>, (16 Mayıs 2017).
- Hughes, K. (2004) “Turkey and the European Union: Just Another Enlargement?”, *Friends of Europe working paper*, <<http://www.pedz.uni-mannheim.de/daten/edz-k/gde/04/TurkeyandtheEuropeanUnion-WorkingPaperFoE.pdf>>, (30 Mart 2017).
- Karbuş, S. (2014) “EU-Turkey Energy Cooperation: Challenges and Opportunities”, *Instituto Affari Internazionali Working Papers 14/12*, <<http://www.iai.it/sites/default/files/iaiw1412.pdf>>, (24 Mayıs 2017).

- Karlık, R. (1997) *Gümrük Birliği Dönemecinde Türkiye*, (Ankara: Turhan Kitabevi).
- Magee, C. S. P. (2016) “Trade creation, trade diversion, and the general equilibrium effects of regional trade agreements: a study of the European Community–Turkey customs union”, *Review of World Economics*, 152(2): 383-99.
- Migazin (2013) “So haben Deutsch-Türken gewählt”, 30 Ekim 2013, <<http://www.migazin.de/2013/10/30/bundestagswahl-2013-so-haben-deutsch-tuerken-gewaehlt/>>, (5 Haziran 2017).
- Nas, Ç. ve Özer, Y. (2017) *Turkey and EU Integration: Achievements and Obstacles*, (Routledge: London, New York).
- Nowak-Lehmann, F., D. Herzer, I. Martinez-Zarzosa, S. Vollmer (2007) “The Impact of a Customs Union between Turkey and the EU on Turkey's Exports to the EU”, *Journal of Common Market Studies*, 45(3): 719-43.
- Özkan, Y. (2017) “Oy kaybetmeye başlayan Wilders'ten Türkiye protestosu”, 8 Mart 2017, *BBC Türkçe*, <<http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39208399>>, (17 Mayıs 2017).
- Pineau, E. (2014) “France's Hollande cautiously backs Turkey EU membership bid”, 27 Ocak 2014, *Reuters*, <<http://www.reuters.com/article/us-france-turkey/frances-hollande-cautiously-backs-turkey-eu-membership-bid-idUSBREA0Q1EV20140127>>, (22 Nisan 2017).
- Polenz, Ruprecht (2010) *Besser für beide – Die Türkei gehört in die EU*, (Edition Körper-Stiftung: Hamburg).
- Presseinformation (2016) “Sachverständigenrat deutscher Stiftungen für Integration und Migration”, <www.svr-migration.de/wp-content/uploads/2016/11/PM_Partiepraferenz.pdf>, (5 Haziran 2017).
- Sarrazin, T. (2010) *Deutschland schafft sich ab: Wie wir unser Land aufs Spiel setzen*, (München: Deutsche Verlags-Anstalt).
- Şahin, B. (2010) “Almanya'daki Türk Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonunun Kuşaklar Arası Karşılaştırması: Kültürleşme”, *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (55) 103-34.
- Tost, D. (2014, 1 Ekim) “Austrian Enlargement Commissioner: ‘Turkey is an important partner for us’”, 1 Ekim 2014, *Euractiv*, <<http://www.euractiv.com/section/eu-elections-2014/news/austrian->

enlargement-commissioner-turkey-is-an-important-partner-for-us/>, (21 Nisan 2017).

Uras, G. (2015) “YurtdiŐında kaç Türk var?”, 24 Ekim 2015, <<http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/gungor-uras/yurtdisinda--kac-turk-var-2137336/>>, (18 Nisan 2017).

Yılmaz, K. (2011) “The EU–Turkey Customs Union Fifteen Years Later: Better, Yet not the Best Alternative”, *South European Society and Politics*, 16(2): 235-49.

YurtdiŐında Yaşayan Türk Vatandaşları (2017) *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, <http://www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-yasayan-turkler_.tr.mfa>, (18 Nisan 2017).